

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Michal Maršálek

**INTEGRACE HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ
NA UNIVERZITĚ KARLOVĚ V PRAZE
PO ROCE 1989**

OBOR:
FORMA STUDIA:
AKADEMICKÝ ROK:
VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE:
OPONENT DIPLOMOVÉ PRÁCE:
DATUM OBHÁJENÍ:
VÝSLEDEK OBHAJOBY:

sociální práce
prezenční
2006/2007
PhDr. Pavla Kodymová

P r o h l a š u j i,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracoval zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použil.

V Praze, 6. prosince 2006

.....

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. TERMINOLOGIE.....	8
1. 1. Handicap, zdravotní postižení, defekt.....	8
1. 2. Člověk se speciálními potřebami, znevýhodněný člověk.....	9
1. 3. Integrace.....	11
1. 4. Asimilace, inkluze, koadaptace.....	12
2. TYPOLOGIE ZDRAVOTNÍCH POSTIŽENÍ.....	15
2. 1. Mezinárodní klasifikace vad.....	15
2. 2. Zdravotní postižení v ČR.....	16
2. 3. Zdravotní postižení v kontextu integrace handicapovaných studentů na UK.....	19
3. LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÝCH.....	21
3. 1. Dokumenty přijaté na mezinárodní úrovni.....	23
3. 1. 1. Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením.....	24
3. 1. 2. Evropská sociální charta.....	26
3. 1. 3. Dokumenty Mezinárodní organizace práce.....	27
3. 1. 4. Dokumenty Evropských společenství a Evropské unie.....	27
3. 2. Legislativní úpravy v ČR.....	28
3. 2. 1. Zákon o sociálních službách.....	28
3. 2. 2. Další legislativní úpravy.....	32
3. 2. 3. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice.....	32
3. 2. 4. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany.....	33
3. 2. 5. Národní rada zdravotně postižených ČR.....	34
3. 2. 6. Stavební zákon a zákon o státní památkové péči.....	34
3. 3 Opatření UK.....	35
4. INTEGRACE HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V ČR.....	37
4. 1. Informačně poradenské aktivity pro handicapované studenty na vysokých školách.....	38
4. 1. 1. Informační a poradenská centra VŠ.....	38
4. 1. 2. Okruhy vysokoškolského poradenství.....	40

4. 2. Informace pro handicapované studenty poskytované prostřednictvím internetových stránek veřejných vysokých škol.....	41
4. 2. 1. Srovnávací studie obsahu a rozsahu informačních internetových stránek pro handicapované studenty veřejných vysokých škol.....	42
4. 2. 2. Porovnání výsledku s výsledkem srovnávací studie na Západočeské univerzitě v Plzni.....	53
5. PŘÍSTUP K INTEGRACI HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA UK.....	55
5. 1. Činnosti Informačního a poradenského centra na UK.....	55
5. 2. Handicapovaní studenti na UK.....	58
5. 3. Spolupráce s fakultami a součástmi UK.....	59
5. 4. Spolupráce s institucemi mimo UK.....	60
6. DALŠÍ MOŽNOSTI VYROVNÁNÍ PŘÍLEŽITOSTÍ KE STUDIU HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA UK.....	62
6. 1. Evaluace a monitoring stávající situace.....	63
6. 2. Oblasti prováděné analýzy.....	64
6. 3. Oblasti zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů.....	64
6. 3. 1. Profesionalizace přístupu.....	65
6. 3. 2. Informační mechanismy.....	66
6. 3. 3. Koordinace poskytovaných služeb.....	66
6. 3. 4. Spolupráce s dalšími institucemi.....	67
6. 3. 5. Rozvoj mezinárodní spolupráce.....	67
6. 3. 6. Zdroje financování.....	68
ZÁVĚR.....	70
RÉSUMÉ.....	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	75
SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY.....	78
SEZNAM PŘÍLOH.....	79

Úvod

Univerzitní vzdělávání bývá často dáváno do souvislosti se symboly svobody a demokracie, neboť je jednou z cest k seberealizaci, ke zdravému sebevědomí, k dobrému pracovnímu uplatnění a k plnohodnotnému životu. Univerzita pomáhá dosáhnout tyto životní hodnoty tím, že poskytuje studentům možnost uplatnění nezadatelného lidského práva – totiž práva na vzdělání. Naplnění tohoto práva je nicméně podmíněno poskytnutím rovných příležitostí. V oblasti vzdělávacího procesu představují rovné příležitosti ke studiu možnost integrace handicapovaných studentů. Toto bývá zdůrazňováno zejména současnými humanistickými přístupy.

Osobně jsem se s problematikou integrace studentů setkal poprvé jako administrativní pracovník a koordinátor mezinárodního vzdělávacího programu Sokrates/Erasmus na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze v roce 2003. Přítomnost bariér a handicapů jsem poprvé poznal paradoxně na mezinárodní úrovni. Překážkou zde byly kulturní a jazykové rozdíly u zahraničních studentů, které působily problémy v řadě momentů realizace jejich pobytu na univerzitě. Význam integrace nespočívá pouze v přijetí těchto studentů na půdě univerzity, ale zejména ve vytváření stejných podmínek – rovných příležitostí ke studiu. Tuto skutečnost jsem si daleko více uvědomil později při realizaci zahraničních pobytů pro studenty se zdravotním handicapem na Univerzitě Karlově v Praze. Komplikace, se kterými jsem se setkal a které se jevily jako neřešitelné, mě vedly k úvahám o komplexnosti problému integrace znevýhodněných studentů na univerzitě a následně mě inspirovaly pro zvolení této diplomové práce.

Na základě několikaleté zkušenosti mohu potvrdit, že dobrá informovanost studentů je základem spolupráce a plnohodnotného naplňování jejich působení na vysoké škole. S ohledem na výhody moderních technologií – rychlost, dostupnost, malé finanční náklady – bývá čím dál tím více informací předáváno prostřednictvím elektronických médií. Od studentů se očekává, že k takto zprostředkovaným informacím – zejména prostřednictvím internetu – budou aktivně přistupovat. Stejně jako u ostatních masově

šířených informací, hrozí i zde riziko opomenutí specifických informací pro minoritní skupiny, mezi které handicapovaní studenti patří. Handicap navíc znamená pro studenta omezení, které doslova vytváří závislost na včasné, dostupné a pravdivé informaci.

V této práci se proto budu zabývat informacemi, které jsou poskytovány handicapovaným studentům, neboť právě dobrá informovanost je jednou ze základních podmínek pro vyrovnání příležitostí ke studiu a jejich následné integraci na univerzitě.

Současný stav informovanosti handicapovaných studentů budu hodnotit na základě srovnávací studie domácích internetových stránek veřejných vysokých škol. Výsledky studie následně porovnáám s průzkumem, který byl proveden na Západočeské univerzitě v Plzni v roce 2006.

Konečné závěry této praktické části srovnám s dlouhodobým záměrem Univerzity Karlovy v Praze (dále jen UK) a s reálnými možnostmi racionalizace stávající situace tak, abych výsledkem mohl přispět k návrhům dalších možností vyrovnání příležitostí ke studiu handicapovaných studentů.

V první a druhé kapitole vymezím používané pojmy a klasifikaci zdravotních postižení v rámci této práce. Následující kapitola bude pojednávat o nedílné součásti problematiky handicapovaných studentů na vysokých školách – totiž o legislativních úpravách.

Na základě tohoto teoretického rámce bude možné otevřít čtvrtou kapitolu věnovanou informačně poradenským aktivitám na vysokých školách. Záměrem této části práce bude představení optimálního stavu, včetně způsobů jeho dosažení, ve kterém je potřebným studentům poskytováno maximum informací a služeb pro vyrovnání příležitostí k jejich studiu na vysoké škole.

Pátá kapitola bude věnována hodnocení kvality informací poskytovaných handicapovaným studentům a uchazečům o studium prostřednictvím domácích internetových stran veřejných vysokých škol. Bude se jednat o hodnocení organizace a použití internetových textů a dokumentů. Výsledky této studie budu srovnávat se zmíněným průzkumem. Závěry této

kapitoly mi umožní hodnocení a popis situace na UK, kterému se bude věnovat kapitola šestá.

Na závěr se pokusím shrnout poznatky, ke kterým dospěji v průběhu své práce. Konečným návrhem by mělo být představení dalších možností vyrovnání příležitostí ke studiu handicapovaných studentů na UK.

1. TERMINOLOGIE

V první kapitole se zabývám příslušnou terminologií a zdůvodněním, na základě jakých definic jsou jednotlivé pojmy v práci používány.

1. 1. Handicap, zdravotní postižení, defekt

Jedním z nejdůležitějších termínů, který budu v této práci používat je pojem **handicap** (adj. handicapovaný). Dostupné zdroje, které uvádím a cituji níže, se v zásadě shodují na tom, že termín handicap (někdy uváděn jako hendikep) je v nejobecnějším smyslu slova používán jako znevýhodnění. V oblasti společenských věd je pak toto znevýhodnění dáváno do souvislosti s omezenou možností socializace.

Sovák (2000) uvádí, že slovo handicap pochází z anglického hand in cap¹ (ruka v klobouku), tedy v přeneseném významu něco, co výrazně ztěžuje výkon nebo plnění nějakého významného úkolu pro jedince, ztěžuje soutěžení s vrstevníky, dosažení běžných životních cílů, určitého zaměstnání apod. Výraz handicap byl nejprve používán v oblasti somatopedie a souvisel s výrazy zdravotního postižení. Místo o osobách defektních, vadných či úchylných se dnes hovoří ohleduplněji o osobách zdravotně postižených (Sovák, tamtéž).

Je zřejmé, že v procesu socializace individua nehraje jedinou roli pouze somatická funkčnost jedince, jejíž defekt by vedl k handicapu. Znevýhodněný může být jedinec, který se narodí v rodině, která má minoritní postavení, hovoří cizím jazykem, vyznává jiné náboženství, je homosexuálně orientován nebo žádá z jakéhokoliv důvodu o sociální pomoc, atd. Takto potřební a v jistém smyslu handicapovaní jedinci bývají často označováni jako lidé se speciálními potřebami (viz. dále).

V kontextu této práce však pojem **handicap (handicapovaný)** odpovídá pouze **zdravotnímu postižení (zdravotně postižený, člověk se zdravotním postižením)**. Jsem si přitom vědom rozdílu mezi zdravotním (funkčním)

¹ Termín pochází původně z prostředí dostihového sportu. „Ruka v klobouku“ označuje los, kterým se určuje, který z lehčích, starších či trénovanějších koní ponese větší zátěž, resp. pokluše delší distanci, aby byly podmínky pro všechny stejné. Štech (2001, str. 33).

postižením - somatickým, smyslovým, mentálním nebo poruchami komunikační funkce - a handicapem, tedy znevýhodněním ve všech nebo jen některých oblastech života jedince, které se projevilo jako záporný důsledek **defektu**. A beru v úvahu, že handicap se rozvíjí až tehdy, když tento defekt (funkční postižení) brání člověku ve výkonu svých práv a svobod, kdy se nemůže adekvátně vzdělávat a využívat svých schopností v zaměstnání. Termín handicap budu také používat pro platnost jeho definice v mezinárodním kontextu, kterou uvádí WHO², International Classification of Functioning, Disability and Health.³ Jednotlivé druhy zdravotních postižení, kterými se tato práce zabývá, budou vymezeny v následující kapitole.

1. 2. Člověk se speciálními potřebami, znevýhodněný člověk

Pojem zdravotně postižený člověk se v poslední době stále více nahrazuje ještě dalšími termíny jako **znevýhodněný člověk** (disabled person) nebo již zmíněným **člověk se speciálními potřebami** (person with special needs). Titz (1998, str. 8) uvádí, že k tomuto posunu v používání termínů došlo zejména kvůli formálně-právnímu posuzování postavení postižených. Oba termíny mají nicméně širší kontext a zahrnují i jiné členy společnosti než jen lidi postižené zdravotní vadou, nemocné a osoby vymykající se svým chováním obecně uznávaným normám. V důsledku širších a cílenějších kritérií jsou těmito termíny označováni i lidé, kteří jsou znevýhodněni v oblastech osobního či společenského života. Termín zdravotně postižený člověk se - v rámci dnes často skloňované společenské korektnosti - uvádí spíše jako člověk zdravotně postižený nebo lépe člověk se zdravotním postižením. Obdobně se tak můžeme setkat s výrazem osoba s handicapem nebo již zmíněným osoba se speciální potřebou atd. Principiálně se zde nejedná pouze o korektně uváděný právní termín, ale také o výsledek v posunu etického a humánního myšlení, které dává na první místo osobu. Ve stejném kontextu uvedené termíny používám i já v této práci.

Pro úplnost uvádím definice, o které svoji práci opírám:

² World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

³ International Classification of Functioning, Disability and Health, WHO, Geneve [online]. 2002, [cit. 2006-03-23]. Dostupné na WWW: <<http://www3.who.int/icf/onlinebrowser/icf.cfm>>.

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 1995): „Handicap je záporný důsledek defektu na činnost postiženého jedince, znevýhodnění. Zasahuje jednak kvalitu a kvantitu činnosti samotné, jednak sociální postavení a vztahy jedince. Defekt znamená chybění, nedostatek, např. vývojová anomálie, následek úrazu či nemoci“

Akademický slovník cizích slov (1998): „Handicap : nevýhoda, znevýhodnění, psych. subjektivní pocit oslabené pozice jedince vůči sociálnímu okolí způsobený objektivními příčinami (např. u tělesně postižených lidí).“

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 1995): „Postižený: Jedinec trpící nějakým druhem trvalého tělesného, duševního, smyslového nebo řečového poškození, které mu bez sociální pomoci víceméně znemožňuje splňovat požadavky běžného vzdělávacího procesu a provozu.“

Defektologický slovník (Sovák, 2000): Zdravotní postižení je původně jedna ze základních pojmových kategorií v somatopedii (pro osoby nemocné a zdravotně oslabené). V současnosti se používá jako shrnující označení pro všechny vady či poruchy, defekty či anomálie. Místo o osobách defektních, vadných či úchylných se hovoří ohleduplněji o osobách zdravotně postižených čili v jistém smyslu hendikepovaných.“

Všeobecná encyklopedie Diderot (1999): Postižení zdravotní: dlouhodobá nebo trvalá změna zdravotního stavu, která výrazně zhoršuje kvalitu života postižené osoby. Může být součástí chronického onemocnění, následkem vrozené vady, úrazu, vyléčené nemoci apod. (např. ochrnutí různého původu, ztráta zraku, vrozené snížení rozumových schopností). Zlepšení kvality života lze dosáhnout ucelenou rehabilitací.“

Kromě odborných publikací je řada zmíněných termínů definována také v legislativních dokumentech vládní nebo mezinárodní úrovně. Těmto a dalším dokumentům, které ovlivňují praxi ve vztahu k handicapovaným studentům, se budu podrobněji věnovat ve třetí kapitole. Pro úplnost této kapitoly uvést již v této části, že vymezení tělesného postižení, resp. posuzování zdravotního stavu vymezuje v ČR zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení (naposledy novelizovaný v roce 2006) a vyhláška č.

182/1991 Sb., provedení zákona o sociálním zabezpečení. Tělesné, smyslové nebo mentální postižení je zde řazeno do třech kategorií podle vážnosti, a to ve vztahu k nároku na kompenzaci důsledku postižení. Zdravotní postižení je pro právně formální vznik nároku vždy posuzován odborným lékařem.

1. 3. Integrace

Akademický slovník cizích slov (1998) uvádí, že knižní a odborný výraz pojmu integrace znamená scelení, ucelení a sjednocení (opakem je **dezintegrace**).

Termín integrace se během 20. století začal vyskytovat v řadě vědních oborů, zejména filozofii, psychologii a později pedagogice. Ve speciální pedagogice se, zejména v souvislosti s etnickými menšinami a dětmi migrantů, uplatnil termín *sociální integrace*. Teprve v poslední době se termín sociální integrace začal používat v souvislosti se smyslově, mentálně či tělesně postiženými (Hájková, 2005, str. 21).

V dnešní době je sociální integrace, společně s reedukací a kompenzací, považována za jeden z nejdůležitějších prostředků překonávání handicapů. Zatímco reedukace usiluje o obnovení porušených funkcí a kompenzace o nahrazení porušených funkcí, v případě integrace handicapovaných hovoříme o sjednocování postojů, hodnot, chování, jednání a směřování minoritní a majoritní skupiny. Zatímco minoritní skupinou jsou bezesporu *handicapovaní* jedinci, skupinu majoritní tvoří lidé zdravotně, sociálně nebo jinak nepostižení. V odborné literatuře je tato majoritní skupina označována jako **intaktní** (slovo pochází z latinského *intactus* = *nedotčený, neporušený, nepoškozený*). (Defektologický slovník, Sovák, 2000)

Integraci handicapovaných pak vnímáme jako stav soužití zdravotně postižených a intaktních. Integraci lze zároveň považovat za vrcholnou fázi socializace jedince. Problematice integrace handicapovaných a studiu jednotlivých směrů se u nás věnuje řada autorů. Mezi nejdůležitější práce patří publikace Jána Jesenského, jehož teoretické a terminologické definice

považuji za důležité alespoň stručně představit. Zároveň přitom odkazuji na dostupnou literaturu (Jesenský, 1993, 1995)⁴.

1. 4. Asimilace, inkluze, koadaptace

Přestože pojem integrace byl rozdílně interpretován řadou autorů, Jesenský (1998) uvádí, že v zásadě můžeme hovořit o dvou směrech integrace handicapovaných: V jednoduchosti lze uvést, že se v prvním případě jedná o:

- *Asimilační směr*, který představuje přijetí identity a kultury intaktních a popření své původní identity hendikepovaných a
- *Koadaptační*, který naopak představuje vznik nové identity koherentní s prvky původní identity intaktních i hendikepovaných. Oba tyto směry mají řadu zastánců⁵.

Asimilační směr definuje integraci jako splývání (inkluzi) handicapovaných s intaktními. Podle Jesenského (tamtéž) jsou jím spíše poznamenána rychlá praktická, nejednou i legislativně správná řešení a organizační opatření nežli systémové teoretické studie. Asimilační směr prošel značným vývojem a v posledním období je v tomto duchu místo **integrace** používán i termín **inkluze**. Prakticky se tak přibližuje druhému směru, který Jesenský pojmenovává jako **koadaptační**. Definici koadaptačního směru formuluje Jesenský následovně: integrace představuje partnerské soužití majorit a minorit (např. handicapovaných a intaktních). Potenciální konfliktnost tohoto soužití nesmí být překážkou, ale stimulem k dosažení integrace v pozici jeden pro druhého (intaktní – postižený) (Jesenský, tamtéž).

Pojem integrace však nedosáhl dosud definitivního vymezení a teoretické hranice jednotlivých směrů integrace se stále více stírají. Hájková (2005, kap. 2.2) uvádí, že významové proměny integrace pramení z nejasnosti samotných principů tohoto termínu. Existuje řada teoretických rámců, ve

⁴ Jesenský, J.: Prostor pro integraci, Comenia Consult, Praha 1993,

Jesenský, J a kol.: Kontrapunkty integrace zdravotně postižených, Karolinum, 1995

⁵ Asimilační směr prosazovali zejména Suter 1994, Warnock 1978, McLeod 1990, Mitter 1991 Freeman 1981, Haynes 1981 a další, zatímco jednoznačnou inklinaci ke koadaptačnímu směru lze

kterých je třeba integraci vymezit (proces versus stav, metoda versus cíl, individuální versus sociální záležitost, možnost versus nutnost). Hájková (tamtéž) zároveň upozorňuje na skutečnost, že integrace prošla značným historickým vývojem. Na počátku byla spojena s myšlenkou normalizace v 50. letech ve Švédsku a Dánsku (normalizace jako snaha umožnit mentálně postiženým nejnórmálnější společenskou existenci), později používána jako výraz, související se znovu-zapojením znevýhodněných osob do společnosti. Normalizace se tak stala v tomto ohledu blízkou radikálnímu pojetí inkluze (existence jedince s odlišností – postižením je normální variantou lidského bytí).

Podle Hájkové (tamtéž) se dá očekávat, že v souladu s evropskými trendy pojem inkluze vytěsňuje pojem integrace a bude směřovat ke své absolutní hodnotě – **plné inkluzi**. Ve vzdělávacím kontextu jsou v současné době rozlišovány dvě pojetí inkluze. První se vztahuje na všechny, kteří byli v důsledku svého handicapu ze vzdělávacího procesu vyloučeni (vyčlenění) a mají nezadatelné právo na vzdělání v běžné nebo speciální škole, v domácím, ústavním nebo zdravotnickém zařízení. Inkluze je v tomto případě blízká termínu **reintegrace** neboť procesu předcházelo vyčlenění (exkluze). Koncept vychází z práva každého na vzdělání (Úmluva o právech dítěte přijata v ČR v roce 1989). Druhá koncepce je založena na principu společného vzdělávání. Předpokládá, že všechny děti a žáci mohou navštěvovat místní školu a budou společně vzděláváni přiměřeně svým zájmům, schopnostem a nadáním. Takto pojatá inkluze vychází z předpokladu, že lidstvo je integrovanou komunitou lidí různých ras, národností, schopností, postižení, pohlaví, náboženského vyznání, atd.

Termín inkluze u nás stále není příliš užíván. Zejména v oblastech vzdělávací a sociální politiky se používá spíše pojem integrace. I tato práce bude užívat pojem integrace s vědomím, že termín inkluze je zahrnut do integrace jako jedna z forem.

Závěrem lze říci, že integrace je vnímána jako cílový stav bez trvalého charakteru. K integraci dospíváme určitým procesem, který má fáze vývoje.

vydedukovat z prací Hellbrüge 1991, Kohen-Ratz 1991, Sander 1992, Rakotondrazaha, Emanuelson, Blum 1989, Solarová, Požár, Kábele 1994, Černá 1993, Jesenský 1993, 1995 a další (Jesenský, 1998).

Integraci zároveň považujeme za komplexní jev. Hovoříme o integraci osobnosti, sociální, kulturní, vzdělávací a pracovní tak, jak ji popisuje Jesenský (1993).

2. TYPOLOGIE ZDRAVOTNÍCH POSTIŽENÍ

Jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, v kontextu této práce pojmám handicap jako záporný důsledek zdravotního postižení (v některých pracích bývá též označován jako *defekt*). Zdravotní postižení pak definuji jako zdravotní *poškození*, které se projevuje vadami v anatomické skladbě nebo poruchami ve funkcích organismu. Tyto odpovídají somatickým, mentálním nebo smyslovým poruchám nebo poruchám komunikačních funkcí. Vycházím zde z definice Jesenského (1998), který říká: „Za zdravotně postiženého v duchu WHO považujeme jedince, u kterého v důsledku poškození organismu a porušení jeho funkcí dochází ke snížení některých jejích schopností (disaptibility) a výkonnosti a následně i k jejich znevýhodnění (handicapu) ve srovnání s intaktním člověkem.“

2. 1. Mezinárodní klasifikace vad

V roce 1980 schválila Světová zdravotnická organizace Mezinárodní klasifikaci vad, postižení a handicapu (ICIDH), která přinesla přesnější a zároveň i relativistický přístup. Klasifikace jasně rozlišuje mezi vadou, postižením a handicapem. ICIDH byla a je široce využívána v oblastech jako je rehabilitace, vzdělávání, statistika, politika, legislativa, demografie, sociologie, ekonomika a antropologie. Někteří uživatelé vyjádřili obavu, že v definici termínu handicap může být ICIDH stále ještě považována za příliš lékařskou a příliš zaměřenou na jednotlivce a možná neobjasňuje adekvátně interakci mezi společenskými podmínkami nebo předpoklady a schopnostmi jednotlivce. Tyto a další obavy, které vyjádřili uživatelé během 12 let od publikování ICIDH, budou reflektovány při nejbližších revizích ICIDH.

Faktem nicméně zůstává, že v současné době neexistuje přesnější klasifikace zdravotních poškození a již dlouhá léta volají odborníci po sjednocení klasifikace, kterou by bylo možno používat napříč nejen vědními obory, ale zejména pak v legislativních úpravách jednotlivých resortů. Podle některých pramenů existuje v České republice až několik desítek klasifikačních přístupů, které jsou v určitých případech nesouměřitelné či nekompatibilní (Jesenský, 1998). Tato rozdílnost spočívá především

v odlišnosti důvodů, pro které jsou zdravotní postižení posuzována (př. dávky sociální podpory, povinná školní docházka, vznik nároku na technickou pomůcku). Rozdílné klasifikace jsou pak používány podle principu v rámci jednotlivých legislativních úprav. Existence rozsáhlé řady klasifikačních kritérií bývá někdy kritizována zejména občany se zdravotním postižením, kteří jsou z vyplývající složitosti a nepřehlednosti konfrontováni. Klasifikace se však také liší podle závažnosti a hloubky postižení (Jesenský, tamtéž).

Podle Pipekové (2006) došlo například od roku 1989 ke značnému posunu v klasifikaci postižení v rámci speciální pedagogiky. Zatímco dříve speciální pedagogika používala rozdělení postižení zrakové, sluchové, tělesné, mentální a vady řeči, dnes je zcela nezbytné další dělení (těžké, středně těžké a lehké) v rámci každé této kategorie. Tyto jemné klasifikační nuance odpovídají na druhé straně značně různorodému společenskému terénu a detailnějším diagnostickým metodám ve všech oborech a v řadě případů jsou zřejmě nezbytné.

2. 2. Zdravotní postižení v ČR

Podle Výzkumného centra integrace zdravotně postižených (Krhutová, Michalík, Potměšil, Novosad, Valenta, 2005) je nejběžnějším a nejobvyklejším způsobem vnitřní diferenciací zdravotně postižených model dle převládajícího zdravotního postižení. Nejčastěji se tak setkáme s postižením:

- tělesným,
- mentálním a duševním,
- zrakovým,
- sluchovým,
- řečovým.

K nim je však nutno, podle Výzkumného centra, přiřadit i další skupiny, na něž se obvykle zapomíná. Jedná se o následující postižení:

- kombinovaná,
- nemocné civilizačními chorobami.

Podle vybraných statistických dat v roce 1993, vážících se k problematice zdravotního postižení, východiskům a úkolům Střednědobé koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením (viz. kapitola 3. 2. Legislativní úpravy v ČR) byla zveřejněna následující klasifikace a počty handicapovaných občanů (Sešity pro sociální politiku - Obce, města, regiony a sociální služby, 1997):

Celkový počet občanů se zdravotním postižením	1 200 000
z toho:	
zrakově postižení	60 000
z toho velmi těžce postižených	17 000
sluchově postižení	100 000
z toho zcela hluchých	15 000
s poruchami řeči	60 000
z toho slepohluchých	1 500
mentálně postižení	300 000
s vadami pohybového ústrojí	300 000
Diabetici	530 000
z toho inzulinovaných	70 000
postižení epilepsií	140 000
duševně nemocní	100 000
Psoriatici (nemocní lupenkou)	200 000

Orientační výskyt jednotlivých druhů zdravotního postižení na 10 tis. obyvatel:

Druh postižení	Orientační výskyt na 10 tis. obyvatel
zrakové postižení <i>z toho těžce</i>	57 16
sluchově postižení <i>z toho těžce</i>	95 14,5
poruchy řeči	57
mentálně postižení <i>v tom: dospělí vyžadující ústavní péči</i> <i>mládež vyžadující ústavní péči</i>	285 4,5 10
vady pohybového ústrojí <i>v tom: dospělí vyžadující ústavní péči</i> <i>mládež vyžadující ústavní péči</i>	286 0,4 1
tělesné postižení dospělých s přidruženým mentálním postižením vyžadující ústavní péči	0,4
<i>tělesné postižení mládeže s přidruženým mentálním popř. dalším postižením vyžadujícím ústavní péči</i>	0,5
smyslové postižení dospělých vyžadující ústavní péči	0,3
vozičkáři	33
Diabetici <i>z toho na inzulínu</i>	505 66
duševně nemocní	95
epileptici	133
psoriatici	190
Chronicky nemocní toxikomani a alkoholici vyžadující ústavní péči	0,1
poživatelé invalidního důchodu	400
poživatelé částečného invalidního důchodu	111
příplatek k přídávům na invalidní děti do r. 1995	22,4
držitelé mimořádných výhod	
I. stupně	70
II. stupně	152
III. stupně	61
chronicky nemocné děti	524

Sešity pro sociální politiku – obce, města, regiony a sociální služby. Socioklub. Praha 1997

Konečně, v rámci Střednědobé koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením byly k 1.1.2003 představeny následující odhady počtu občanů s jednotlivými druhy a stupni zdravotního postižení v ČR:

Celkový počet občanů se zdravotním postižením	1 200 000
z toho:	
zrakově postižení	60 000
z toho velmi těžce postižených	17 000
sluchově postižení	100 000
z toho zcela hluchých	15 000
s poruchami řeči	60 000
z toho slepohluchých	1 500
mentálně postižení	300 000
s vadami pohybového ústrojí	300 000
Diabetici	530 000
z toho inzulinovaných	70 000
postižení epilepsií	140 000
duševně nemocní	100 000
Psoriatici (nemocní lupenkou)	200 000

Z uvedeného lze konstatovat, že je u nás asi 1 milion zdravotně postižených, tedy asi 10 % obyvatel republiky. Toto konstatování je i v relaci se situací v dalších evropských zemích. Procento zdravotně postižených bývá uváděno od 5 % do 19 %. Prakticky se však nejedná o tak vysoký rozdíl ve skutečném počtu zdravotně postižených, nýbrž o odlišná kritéria při posuzování.

2. 3. Zdravotní postižení v kontextu integrace handicapovaných studentů na UK

Vymezený rozsah práce ani dostupné prostředky mi neumožňují se zabývat integrací všech studentů se zdravotním postižením na UK. Za největší problém považuji nedostatek podkladů, které by věrohodně poskytly statistické údaje o počtech všech zdravotně postižených studentů na UK, a to zejména z počátku 90. let. I údaje zjištěné v následujících letech bude možné brát jako informativní jen zčásti.

Mám-li se v praktické části zaměřit na mapování situace v oblasti studentů se zdravotním postižením na všech veřejných vysokých školách, musím se omezit pouze na některé typy zdravotního postižení. Mezi nejvíce zastoupené patří vady pohybového ústrojí (**tělesné postižení**), **zrakové postižení** a **sluchové postižení**. Výběr v žádném případě neznamená, že bych chtěl jakkoliv opomíjet a podceňovat problematiku integrace studentů s ostatními handicapem. Ale jakékoliv další srovnání napříč vysokými školami v ČR je takřka nemožné, neboť se v tomto případě liší jak klasifikací, tak velmi obtížně dostupnými údaji. Předpokládám, že skupina studentů s „ostatními“ handicapem může být významně velká. Jedná se však o skupinu studentů s výrazně různorodými stavy, nemocemi a postiženími, které jsou jen velmi obtížně monitorovatelné (např. o duševní onemocnění, poruchy řeči nebo specifické poruchy učení). I v těchto oblastech je studentům poslední dobou věnována značná pozornost. Některé studie byly např. provedeny v oblasti zkvalitňování podmínek studentů se specifickými poruchami učení (Lednická, 2003; Mertin, 2003). Já sám se však z výše uvedených důvodů zaměřím pouze na studenty s fyzickým handicapem pohybu, zraku a sluchu.

3. LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÝCH

Podle výzkumného projektu Střediska empirických výzkumů a Socioklubu, který byl proveden na konci roku 1999 ve dvou okresech ČR, se 65% zdravotně postižených lidí domnívá, že podmínky pro vyřizování žádostí a jednání na úřadech jsou špatné. Příčiny způsobující neuspokojivý stav spočívají podle respondentů ve čtyřech vzájemně se prolínajících problémech, které byly sestaveny na základě volných výpovědí osob se zdravotním postižením:

- 1/ stav legislativy, nejednotnost metodiky a výkladu zákonů a předpisů,
- 2/ složitost a náročnost administrativy,
- 3/ nekvalifikovanost úředníků a
- 4/ neinformovanost, bezradnost zdravotně postižených osob.

Výsledek tohoto šetření je pravděpodobně ovlivněn následujícími skutečnostmi. Národní legislativa, týkající se osob se zdravotním postižením může být řešena třemi různými způsoby: a) vydáním speciálních zákonů, které se týkají výlučně problémů zdravotního postižení, b) zařazením záležitostí zdravotního postižení do jednotlivých konkrétních zákonů a nebo c) kombinací obou předchozích způsobů. V ČR je zatím situace řešena způsobem druhým, tedy ad b). Práva osob se zdravotním postižením jsou zahrnuta ve všeobecně platných zákonech a legislativních úpravách (neexistuje např. zákon o diskriminaci osob se zdravotním postižením, na jehož absenci upozorňuje řada neziskových organizací nebo Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, viz dále). Obdobně v mezinárodních dokumentech nejsou práva lidí se zdravotním postižením v naprosté většině vyčleněna. Bývají pouze zohledněna v některých člancích (např. v souvislosti s rehabilitací a sociálními službami). Jediným dokumentem na mezinárodní úrovni, který se explicitně zabývá problematikou osob se zdravotním postižením jsou Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, která schválila Organizace spojených národů (OSN) v roce 1993.

Problematika legislativních úprav, respektive jejich špatný dopad na osoby se zdravotním postižením, souvisí ještě s další skutečností a totiž, že osoba se zdravotním postižením patří v průběhu života do kompetencí několika ministerských resortů. V raném věku do kompetence Ministerstva zdravotnictví (MZ ČR), ze které přechází do kompetence Ministerstva školství (MŠMT ČR), přičemž o případných dávkách rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV ČR). Opatření v záležitostech práv osob se zdravotním postižením mohou spadat do kompetencí řady dalších ministerstev, jako jsou např. místní rozvoj (MMR ČR), doprava (MDS ČR), vnitro (MV ČR), kultura (MK ČR), informatika (MI ČR) a další.

Z uvedeného je zřejmé, že problematika nebo deskripce legislativních úprav v souvislosti se zdravotním postižením by svým rozsahem odpovídaly samostatné práci. Přesto považuji za nezbytné uvést a podrobněji se věnovat právním předpisům a relevantním dokumentům, které se bezprostředně týkají zdravotních a sociálních aspektů handicapovaných studentů na UK. Jejich práva chrání a zaručují dokumenty, přijaté na mezinárodní a národní úrovni a v rámci opatření UK. Vzdělávací instituce musí zaručovat takové podmínky, které umožní studentům nabytí svých práv. Pokud se tak nestane, zůstanou všechna přijatá opatření pouhými dokumenty, které v lepším případě nebudou realizovány, v horším případě pak navíc handicapovaným studentům podmínky pro studium přímo zkomplikují. Představme si například nevidomého studenta, jehož nástup do ročníku je podmíněn elektronickým zápisem nebo studenta na invalidním vozíku, k jehož zápisu je nezbytná fyzická přítomnost na studijním oddělení ve druhém patře historické budovy. V obou případech to je možné, ale pouze za předpokladu určité technické podpory, kterou musí instituce zajistit před tím, než od studentů začne vyžadovat plnění povinností.

3. 1. Dokumenty přijaté na mezinárodní úrovni

V souvislosti s právním pořádkem ČR mají ratifikované mezinárodní smlouvy přednost před zákony ČR a nesmějí být s nimi v rozporu. Výjimkou nejsou ani dokumenty upravující lidská práva.

První dokumenty týkající se lidských práv vznikaly zejména v souvislosti s oběma světovými válkami. Potřeba zachycení základních principů lidskosti vyústila ve Všeobecné deklaraci lidských práv (OSN, 1948). Tento dokument se snaží o plnou realizaci člověka ve společnosti, a to naplněním jeho občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv. Přestože se nejedná o právně závazný dokument a řada zemí tehdejšího východního bloku (včetně ČSSR) jej neratifikovala, stala se tato deklarace podkladem pro naprostou většinu následných mezinárodních úmluv. V Evropě to byla zejména Úmluva o lidských právech a základních svobodách (Rada Evropy, 1950), která vešla v platnost v roce 1953. V roce 1961 vešla v platnost Evropská sociální charta a téhož roku členské státy Evropského společenství (ES) přijaly Chartu společenství o základních sociálních právech pracovníků (ES, 1989). Pro tyto dokumenty je charakteristické, že jejich právní režim je založen na povinnosti členského státu zaručit práva všem jeho občanům bez rozdílu.

OSN zároveň přijala další deklarace, které se týkají zdravotně postižených osob, resp. jejich pracovně právních vztahů. V roce 1975 byla přijata Deklarace práv zdravotně postižených osob. Osoba se zdravotním postižením je zde definována jako člověk, který není schopen si sám zabezpečit zcela nebo dostatečně svoje potřeby v důsledku své vrozené nebo získané snížené tělesné nebo duševní schopnosti. V této deklaraci jsou pak stanovena práva osob se zdravotním postižením, mezi něž patří právo na úctu, právo na dosažení co největší nezávislosti, právo na lékařské, psychologické a funkční léčení, právo na vzdělání, odbornou rehabilitaci, zprostředkování práce a další služby, které napomáhají procesu integrace. V neposlední řadě je zmíněno právo na ochranu před jakýmkoliv diskriminačním zacházením (Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 1994).

Na Deklaraci práv zdravotně postižených osob navazuje Deklarace práv duševně postižených osob, která v zásadě kopíruje výčet práv zdravotně postižených osob a rozšiřuje je o právo duševně postižené osoby na pomoc kvalifikovaného opatrovníka a právo na ochranu před zneužitím pravomoci v případě zbavení právní způsobilosti. Následovaly ještě další dokumenty, které však bezprostředně nesouvisí s tématem této práce a proto se jimi zde nezabývám.

3. 1. 1. Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením

Mezinárodním dokumentem, který se v největším rozsahu zabývá právy lidí se zdravotním postižením, jsou již zmíněná **Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením**⁶ (pro jednoduchost dále uvádím ‚Standardní pravidla‘). Standardní pravidla byla schválena Valným shromážděním OSN 28. října 1993. Politický a morální základ tohoto dokumentu pochází ze zkušeností získaných během Dekády zdravotně postižených vyhlášené OSN (1983-1992). Standardní pravidla vychází z Mezinárodní listiny lidských práv zahrnující Všeobecnou deklaraci lidských práv, Mezinárodní úmluvu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluvu o občanských a politických právech, Úmluvu o právech dítěte a Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen, stejně jako Světový program akcí týkajících se zdravotně postižených osob (Disability Awareness in Action, 2006).

Účelem pravidel je zajistit, aby všichni lidé se zdravotním postižením mohli uplatňovat stejná práva i povinnosti jako ostatní. Standardní pravidla však nemají platnost mezinárodního práva a nejsou ani legislativním dokumentem. Přestože OSN již připravuje Konvenci práv lidí se zdravotním postižením⁷, žádný právně závazný dokument dosud nebyl na mezinárodní úrovni přijat. Standardní pravidla nicméně znamenají silný morální a politický závazek států vyvíjet aktivity pro vyrovnání příležitostí. Jsou v nich zahrnuty

⁶ The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, *UNO*, [online]. 1993, [cit. 2006-05-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.UN.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>>.

důležité principy odpovědnosti, aktivity a spolupráce. Upozorňují na oblasti důležité pro kvalitu života zdravotně postižených osob a pro dosažení plného zapojení a rovnosti. Pravidla nabízejí nástroj pro rozhodování a činnost zdravotně postižených osob a jejich organizace. Jsou základem pro odbornou a technickou spolupráci mezi státy OSN a ostatními mezinárodními organizacemi (Disability Awareness in Action, 2006).

Mezi klíčové principy Standardních pravidel patří předpoklady plné účasti osob se zdravotním postižením ve společnosti. Jedná se zejména o poskytnutí kvalitní léčebné péče a rehabilitace a rozvoje vzdělávacích programů, které mají přispět ke zvýšení společenského vědomí o osobách se zdravotním postižením, jejich právech a schopnostech. Rehabilitací je myšlen proces, kterým je těmto osobám umožněno, aby dosáhly a zachovaly si nebo obnovily optimální fyzickou, smyslovou, intelektuální, psychickou a sociální úroveň funkcí. Standardní pravidla samozřejmě zahrnují všechny služby, které se vztahují na poskytování pomůcek, tlumočnických a asistenčních služeb. Další pravidla se týkají přístupnosti vzdělání, zaměstnání, udržení příjmu a sociálního zabezpečení, rodinného života a integrity, kultury, rekreace, sportu a náboženství. Pravidlem přístupnosti je myšlena jak přístupnost k fyzickému okolí, tak k informacím a komunikací pro všechny zdravotně handicapované občany. Lidé se zdravotním postižením mají mít stejné šance studovat jak střední, tak vysokou školu, a to nejlépe formou integrovaného školství. V oblasti zaměstnání by stát měl umožnit jejich uplatnění buď na otevřeném trhu práce, nebo alternativu zaměstnání v ochranných dílnách či podporované zaměstnání. K tomu musí být vytvořena nediskriminující legislativa, daňové úlevy, zvýhodněné smlouvy, technická a finanční pomoc podnikům zaměstnávajícím osoby se zdravotním postižením. Lidé se zdravotním postižením a jejich rodiny mají právo na sociální zabezpečení, které by však mělo být stimulující pro obnovu výdělečné činnosti. Další pravidla se v zásadě shodují s pravidly již uvedených deklarácí a úmluv: právo na rodinný a sexuální život, rodičovství, kulturní život, právo tvořit a vědecky bádát. Důležitým pravidlem je však zodpovědnost státu za šíření informací o životě lidí se zdravotním postižením, za politická rozhodnutí činěná v tomto směru,

⁷ UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UNO, [online]. 1996, [cit. 2006-05-15].

za vytvoření zákonných opatření k dosažení plné účasti občanů se zdravotním postižením ve společnosti a za vyhodnocování jednotlivých kroků.

3. 1. 2. Evropská sociální charta

Mezi právně závazné evropské dokumenty, které explicitně definují práva občanů se zdravotním postižením, patří již zmíněná **Evropská sociální charta**. Tento dokument byl schválen Radou Evropy⁸ již v roce 1961 a později byl rozšířen o dodatkový protokol. Podle sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČR vstoupila Evropská sociální charta v platnost a stala se závazným dokumentem ČR v prosinci 1999 (MZV ČR, 2006). V Evropské sociální chartě můžeme nalézt sociální práva jako jsou právo na volbu zaměstnání, právo na spravedlivé, bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky, právo na spravedlivou odměnu, právo na ochranu proti fyzickým a morálním nástrahám, právo na poradenské služby za účelem výběru povolání, právo na odborný výcvik, právo na sociální zabezpečení, atd.

V roce 1996 bylo přijato nové znění Evropské sociální charty (tzv. Revidovaná Evropská sociální charta). Článek 15 tohoto revidovaného dokumentu výslovně zmiňuje právo na zaměstnání osob se zdravotním postižením: „Osoby zdravotně postižené mají právo na přípravu k výkonu zaměstnání a na profesní a sociální readaptaci, bez ohledu na původ a povahu jejich postižení.“ Kromě pracovní rehabilitace je zde zdůrazněno právo na nezávislou společenskou integraci. Revidovaná verze Evropské sociální charty je v duchu moderních integračních přístupů zaměřena na vzdělávání a poskytování odborné přípravy v rámci všeobecných vzdělávacích systémů.

Dostupné na: <<http://www.daa.org.uk/convention.htm>>

⁸ Council of Europe: <http://www.coe.int>

3. 1. 3. Dokumenty Mezinárodní organizace práce

Další dokument související se vzděláním a následnou integrací zdravotně postižených studentů ve společnosti byl přijat Mezinárodní organizací práce (MOP)⁹. Jedná se o Úmluvu č. 159 o pracovní rehabilitaci a zaměstnávání zdravotně postižených¹⁰, která byla schválena v roce 1983. ČSSR tuto úmluvu ratifikovala v roce 1986 a od 1.1. 1993 je součástí právního systému ČR. Osoba se zdravotním postižením je zde definována jako „každá osoba, jejíž vyhlídky nalézt a zachovat si vhodné zaměstnání a dosahovat v něm postupu jsou podstatně sníženy v důsledku náležitě ověřeného tělesného nebo duševního poškození.“ Státy, které tuto úmluvu ratifikují, mají zajistit vhodnými opatřeními pracovní rehabilitaci, jež by byla dostupná všem. Měly by zajistit poradenství pro volbu povolání, zprostředkování práce a k tomu kvalifikované odborníky.

3. 1. 4. Dokumenty Evropských společenství a Evropské unie

Na závěr této kapitoly by neměly chybět dokumenty Evropských společenství a Evropské Unie, které se věnují otázkám lidských práv osob se zdravotním postižením. Kompletní výčet dokumentů sekundárního práva je však v rámci této práce nemožný. Odkazují proto na seznam vybraných dokumentů v příloze č. 1.

Přestože osud Smlouvy o ústavě pro Evropu (též nazývána jako Evropská ústava) je po neúspěchu v referendu v Nizozemsku a Francii nejasný, je možné alespoň koncepčně tento dokument považovat za další krok k obhajobě lidských práv osob se zdravotním postižením. Kromě obecně definované obhajoby občanských práv (hlava V) a práva na rovnost (hlava III) je významnou kapitolou tohoto dokumentu zákaz diskriminace a občanství (hlava II), ve které článek III – 124 explicitně definuje vyhlášení boje proti diskriminaci na základě zdravotního postižení. Text se zde shoduje se zněním článku 21 – ochrana před diskriminací – Charty základních práv občanů EU,

⁹ International Labour Organization: <http://www.ilo.org>

¹⁰ Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, 1983, ILO, [online]. 1996, [cit. 2006-05-15]. Dostupné na: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

kteřou ČR přijala v prosinci 2000¹¹. Mezi dokumenty přijaté EU patří řada doporučení, nařizení, rezolucí, rozhodnutí, a směrníc, které se opírají nebo přímo vychází z Evropské sociální charty. Dalšími důležitými dokumenty, které mohou jmenovat, jsou Amsterodamská smlouva (1999), Evropský akční plán na období let 2004 až 2010, Doporučení Rady Evropy (2003) a Akční plán Rady Evropy pro zdravotně postižené (2005).

3. 2. Legislativní úpravy v ČR

3. 2. 1. Zákon o sociálních službách

V březnu minulého roku byl podepsán nový **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**, který nabývá účinnosti od 1. ledna 2007. Důvodem pro schválení nové právní úpravy byla, podle informací MŠMT ČR (2006), ochrana práv a oprávněných zájmů lidí, kteří jsou oslabeni v jejich prosazování, a to z různých důvodů jako je věk, zdravotní postižení, nedostatečně podnětné sociální prostředí, krizová životní situace a mnoho dalších příčin¹². MPSV ČR v této souvislosti informuje, že nová právní úprava byla představena zejména z následujících důvodů, které se až do přijetí navrženého zákona objevovaly (Žárský, 2006):

- Člověk, který se ocitá v nepříznivé sociální situaci, je považován spíše a objekt působení systému a nikoliv za aktivního činitele.
- Není zajištěn jednotný systém objektivního hodnocení potřeb osob, ze kterého by bylo možné vycházet při vytváření nabídky služeb.
- Lidé, kteří jsou oslabeni v prosazování svých oprávněných zájmů, nejsou dostatečně chráněni před tím, aby jejich individuální zájmy nebyly poškozovány.
- Není vytvořen právní rámec rozvoje lidských zdrojů v oblasti poskytování sociálních služeb.

¹¹ Euroscop: <http://www2.euroscop.cz/data/index.php>

¹² Pro více informací odkazují na MPSV ČR: Otázky a odpovědi k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách 2006, MPSV ČR, [online]. 2006, [cit. 2006-10-15]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2974/otazky_odpovedi_22-rev2.pdf

- Nejsou uspokojivě vyřešeny vztahy a kompetence jednotlivých úrovní veřejné správy a mezi veřejnou správou a poskytovateli služeb.
- Není zajištěn jednotný rozsah práv a povinností pro poskytovatele služeb.
- Nejsou vytvořeny systémy dohledu nad kvalitou poskytovaných služeb.
- Nejsou zavedeny podmínky pro transparentní informační základy o sociálních službách.
- Chybí formální úprava služeb, které se zaměřují na prevenci sociálního vyloučení.

Praktické zkušenosti s přijetím tohoto zákona nejsou v době dokončování této práce ještě známy. Z obsahu zákona je však možné konstatovat, že sociální služby jsou zde nově děleny na služby sociální péče, služby sociální prevence a sociální poradenství. Student v nepříznivé sociální situaci má podle tohoto zákona nárok na:

- Žádost o pomoc a podporu ze strany veřejné správy a poskytovatelů sociálních služeb, a to v případě, že není schopen nepříznivou sociální situaci řešit samostatně.
- Poskytnutá pomoc a podpora musí zachovávat jeho lidskou důstojnost, musí vycházet z jeho individuálních potřeb a působit na něj tak, aby byla posilována jeho schopnost sociálního začlenění.
- Bezplatné sociální poradenství, které se vztahuje k možnostem řešení jeho nepříznivé sociální situace. Toto poradenství musí poskytnout každý poskytovatel sociálních služeb.
- Příspěvek na péči (v případě, že se podrobí odbornému sociálnímu a lékařskému posouzení míry jeho závislosti na pomoci jiné osoby).

Na poskytnutí sociální služby nemá student automaticky nárok. Rozsah i charakter služby je záležitostí smlouvy mezi uživatelem a poskytovatelem. Výše uvedená práva a nároky se vztahují ke všem studentům, kteří mají občanství České republiky a nebo občanství některé z členských zemí EU.

Dalším okruhem oprávněných osob jsou studenti s povolením k trvalému pobytu na území členské země EU.

Důraz na aktivitu potřebného člověka je kladen tím, že mu je svěřena odpovědnost za příspěvek na péči a výběr poskytované služby. Osoba s handicapem se tak může svobodně a aktivně rozhodnout o tom, jaké služby využije, v jakém rozsahu a u kterého poskytovatele.

V kontextu této práce je zákon č. 108/2006 Sb. důležitý zejména s ohledem na „nepříznivou sociální situace“ ve které se studenti s handicapem mohou ocitnout. **Nepříznivá sociální situace** je v zákoně definována jako „*oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu ...nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí ...*“ Zákon klade důraz na podporu sociálního začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.

Zdravotní postižení je definováno pro účely tohoto zákona jako „*tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit člověka závislým na pomoci jiné osoby*“. Výklad MPSV ČR (2005) k tomu dodává, že mohou nastat případy, kdy je člověk očividně zdravotně postižený, ale dopady tohoto postižení nejsou tak závažné, aby se neobešel bez pomoci někoho jiného. Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav je ten, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok a současně omezuje duševní, smyslové nebo fyzické schopnosti tak, že má vliv na schopnost pečovat o sebe a být soběstačným. Důležité je, že tento stav nemusí být hodnocen až po uplynutí jednoho roku. Současná lékařská věda dokáže ve většině případů velice přesně odhadnout trvání a vývoj zdravotního stavu. Potud výklad MPSV ČR.

Zákon č. 108/2006 Sb. dále používá dva termíny, které v dřívější legislativě sociálních služeb nebyly známy. Jedná se o pojem sociální začlenění a sociální vyloučení. Oba tyto pojmy pak úzce souvisí s pojmem přirozeného sociálního prostředí. V rámci **sociálního začlenění** usiluje zákon o posilování osobních kompetencí, schopností a dovedností člověka (či skupin lidí) tak, aby mohl využívat běžné společenské zdroje, tj. přístup ke vzdělání, zaměstnání, kulturnímu a společenskému životu. **Sociálním vyloučením** se naopak rozumí, že v životě člověka existují komplikující nebo zcela zamezující

překážky. Tyto překážky neumožňují člověku žít jeho život způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. Život každého člověka se odehrává v určitém prostředí, které on sám považuje za sobě vlastní. Pokud se v tomto prostředí cítí bezpečně a současně jsou podmínky v tomto prostředí i společensky akceptovatelné, můžeme hovořit o **přirozeném sociálním prostředí**, ve kterém může být člověk sociálně začleněn. Ale i v přirozeném sociálním prostředí může být člověk sociálně vyčleněn nebo samo sociální prostředí je takového charakteru, že způsobuje sociální vyloučení. Z výše uvedených důvodů je nezbytné hodnotit životní podmínky člověka v jeho přirozeném sociálním prostředí komplexně, tj. nelze je například zúžit pouze na obydlí či domácnost. Je nezbytné nahlížet na tuto problematiku více z hlediska kvality sociálních interakcí, nežli z hlediska podmínek bydlení či materiálního zabezpečení. Zákon o sociálních službách definuje přirozené sociální prostředí jako rodinu a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost a sociální vazby k osobám, se kterými domácnost sdílí a dále pak jako místa, kde lidé pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.

S přijetím zákona č. 108/2006 Sb. studenti UK získávají nové možnosti, jakými řešit nepříznivé sociální situace. Na tomto místě je důležité zdůraznit, že UK je vzdělávací institucí mající podle zákona o vysokých školách (**zákon č. 111/1998 Sb.**) statut univerzitní veřejné vysoké školy¹³. Nejedná se tedy o poskytovatele sociálních služeb ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb. S ohledem na oba platné zákony je nezbytné aby UK postupovala v souladu s oběma právními předpisy. Zákon o vysokých školách hovoří v § 21 o povinnosti veřejné vysoké školy činit všechna dostupná opatření pro vyrovnání příležitostí studovat na vysoké škole. Zvláštní zřetel zde musí být dán na posuzování stipendií poskytovaných na UK a na poskytování, resp. zprostředkování asistenčních služeb, které musí být zajištěny poskytovateli sociálních služeb v souladu se Standardy kvality sociálních služeb (MPSV ČR, 2002). Této problematice se budu více věnovat v kapitole 3. 3. Opatření UK.

¹³ Úplné znění statutu Univerzity Karlovy v Praze: <http://certik.ruk.cuni.cz/asuk/statutarni/Default.html>

3. 2. 2. Další legislativní úpravy

Další legislativní úpravy, které zmíním nejsou v přímém vztahu k tématu integrace studentů s handicapem. V rámci dostupnosti informací však legislativní změny v sociální oblasti od 1. 1. 2007 nesmí chybět v žádném z informačních zdrojů pro studenty UK. Naprostá většina zákonů týkajících se sociálních aspektů byla novelizována. Pozornost by měla být věnována zejména doprovodnému **zákonu č. 112/2006 Sb.** Tento novelizační zákon byl představen na přechodné období a mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu **463/1991 Sb.** a zákona o pomoci v hmotné nouzi **111/2006 Sb.** Dále mění zákon o sociální podpoře **117/1995 Sb.** Naopak zákon o sociální potřebnosti **482/1991 Sb.** byl zrušen s platností od 1. 1. 2007. Novelizován je i zákon o sociálním zabezpečení **100/1988 Sb.**, upravující mimořádné výhody I., II. a III. stupně, resp. průkazů TP, ZTP a ZTP/P.

3. 2. 3. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice

V rámci dokumentů týkajících se formování terciálního sektoru vzdělávání, s ohledem na poskytování rovných příležitostí, považuji za nezbytné zmínit Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (MŠMT ČR, 2000), který je též někdy označován jako „**Bílá kniha**“. Tento dokument vznikl na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999, která v něm schválila hlavní cíle vzdělávací politiky. Přijaté cíle se staly východiskem „Konceptce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“. Tento obecně přijatý rámec vzdělávací politiky byl akceptován jako závazný vládní dokument. Přestože Bílá kniha se explicitně nevyjadřuje k problematice studentů s handicapem, mezi cíly vzdělávací politiky jsou zařazeny body, které se na studenty se zdravotním postižením bezprostředně vztahují. Mezi nejzřejmější patří bezesporu zajištění skutečně spravedlivého přístupu ke vzdělávacím příležitostem, přístup k potřebným informacím, vytvoření odpovídajících vzdělávacích příležitostí a forem pro všechny podle jejich schopností, požadavků i potřeb. Dále je zde dáván důraz na maximální rozvíjení potenciálu každého jedince, přizpůsobení vzdělávacího systému jedinci a snaha o co největší možnou diferenciaci a individualizaci

vzdělávání. Česká republika se v roce 1999 zavázala v rámci Boloňské deklarace k zavedení tříступňového vysokoškolského studia. Toto tříступňové dělení má v horizontu deseti let vést k otevření evropského vysokoškolského prostoru. V rámci této evropské propojenosti by měl každý student během svého působení na vysoké škole dostat příležitost studovat v zahraničí. Mezinárodní spolupráce tak dává důraz na zlepšení PC gramotnosti a rozvoj jazykových dovedností. Pozornost v rámci této přípravy musí být věnována i odstraňování bariér a zavádění nových výukových programů pro smyslově handicapované studenty.

3. 2. 4. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany

Na začátku této kapitoly jsem již citoval **Vládní výbor pro zdravotně postižené občany**¹⁴ a na tomto místě považuji za důležité alespoň krátce informovat o jeho činnosti. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany byl ustaven usnesením Vlády České republiky v roce 1991. Krátce po svém založení představil **Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům**, který byl o rok později schválen vládou. Následně byla vypracována aktualizace Národního plánu, kterou pod názvem **Národní plán opatření pro snížení negativních důsledků zdravotního postižení** opět schválila vláda České republiky (1993). Oba Národní plány byly velice příznivě přijaty našimi zdravotně postiženými. Byly však velmi pozitivně hodnoceny i v zahraničí. Jejich vypracováním a přijetím jsme se zařadili mezi země s nejrozvinutější státní koncepcí podpory zdravotně postižených¹⁵. Další dokument, který Vládní výbor vypracoval a byl schválen v roce 1998 vládou (včetně aktualizací do roku 2003), je **Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením** (VVZPO, 2003). A konečně nejaktuálnější Národní plán s názvem **Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009** byl přijatý usnesením Vlády ČR ze dne 17. 8. 2005.

¹⁴ http://wtd.vlada.cz/pages/rvk_vvzpo.htm

¹⁵ Jak jsem již informoval „Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením“ (OSN) byly přijaty až v roce 1993

3. 2. 5. Národní rada zdravotně postižených ČR

Další organizací, která působí v oblasti legislativních návrhů a úprav je **Národní rada zdravotně postižených ČR**¹⁶, za jejíhož přispění došlo k vládnímu schválení dokumentu **Střednědobé koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením**¹⁷. Tento dokument byl schválen usnesením Vlády ČR v roce 2004 a obsahuje podobné dílčí i dlouhodobé cíle jako přijaté Národní plány. Všechny tyto dokumenty mají za cíl dosažení uspokojivé kvality života občanů se zdravotním handicapem. Společné jsou kapitoly Vzdělávání a Odstraňování bariér, resp. Přístupnost prostředí. Těmto a dalším kapitolám budu později věnovat pozornost v souvislosti s návrhy na zkvalitnění podmínek ke studiu vysokoškolských studentů se zdravotním postižením. V návaznosti na legislativní opatření bych na tomto místě rád věnoval prostor problematice odstraňování architektonických a orientačních bariér. Informovanosti a problematice dostupnosti k informacím se budu plně věnovat v praktické části své práce.

3. 2. 6. Stavební zákon a zákon o státní památkové péči

Výše uvedené dokumenty stanoví jako dílčí cíle zabránění vzniku nových architektonických, orientačních a dopravních bariér a odstranění bariér stávajících. Tento cíl představuje naplňování práva na svobodu pohybu a práva na vzdělání, práva být informován. Odstraněním bariér dochází k humanizaci životního prostředí pro většinu občanů. Bezbariérovost veřejných staveb je nicméně nutno garantovat legislativními úpravami. UK jako provozovatel a správce veřejných budov a školských zařízení je proto nucena respektovat zákon č. **50/1976 Sb.**, o územním plánování a stavebním úřadu (**Stavební zákon**), resp. jeho změny č. 186/2006 Sb. včetně příslušných vyhlášek MMR ČR **369/2001 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace** a zároveň vyhlášku č. **137/1998 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu**. Podle těchto legislativních úprav se postupuje při zpracování a pořizování územně plánovací dokumentace a územně

¹⁶ www.nrzp.cz

plánovacích podkladů, při navrhování, umístování, povolování nebo ohlašování, provádění a kolaudaci staveb školských zařízení a budov v nichž se předpokládá zaměstnávání více jak 20 osob. V praxi to znamená, že všechny stavební projekty navrhované v rámci investičních záměrů musí být schváleny Stavebním úřadem v souladu s uvedenými předpisy.

Odstraňování bariér v budovách UK však značně ztěžuje skutečnost, že naprostá většina objektů má historický význam¹⁸ a spadá tak pod ochranu a kontrolu Národního památkového ústavu¹⁹. Zákon ČNR č. 425/1990 Sb., o **státní památkové péči** ukládá UK povinnost předložit ke schválení veškeré zásahy do historických budov. Technické odstranění bariér v těchto budovách je často nemožné. Zpřístupňování těchto prostor studentům s omezenou mobilitou musí být zajišťováno alternativními způsoby a neobejde se bez účasti asistenční služby a technické podpory – mobilních schodišťových plošin (schodolezů).

3. 3 Opatření UK

Podobně jako u národní legislativy jsou i práva studentů se zdravotním postižením zahrnuta ve všeobecně platných opatřeních UK. Práva a povinnosti studentů jsou specifikovány zejména v Řádu přijímajícího řízení²⁰, Disciplinárním řádu²¹, Studijním a zkušebním řádu²² a Stipendijním řádu²³. Všechna tato opatření byla přijata jako vnitřní předpisy UK a byla registrována MŠMT ČR podle § 36 odst. 2 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů.

V souvislosti s integrací studentů s handicapem věnují pozornost Stipendijnímu řádu. Čerpání stipendia může zejména u handicapovaných studentů významně přispět ke zkvalitnění podmínek studia a následně

¹⁷ Dostupné na http://www.nrzp.cz/index.php?path=8&Menu_path=koncepce.html

¹⁸ Zákon o památkové péči rozlišuje kulturní památky a národní kulturní památky. Národní kulturní památkou bylo vyhlášeno Karolinum, historické sídlo Univerzity Karlovy v Praze. Zákon v tomto případě dokonce stanoví konkrétní podmínky užívání této budovy.

¹⁹ Národní památkový ústav: <http://www.npu.cz/pp/dokum/legisl/pamzak/>

²⁰ <http://certik.ruk.cuni.cz/asuk/statutarni/predpisy/registrovane/vybriz.html>

²¹ <http://certik.ruk.cuni.cz/asuk/statutarni/predpisy/registrovane/disc.html>

²² <http://certik.ruk.cuni.cz/asuk/statutarni/predpisy/registrovane/UZ-IV-SZR-UK.doc>

²³ <http://certik.ruk.cuni.cz/asuk/statutarni/predpisy/registrovane/UZ-IV-Stipendia-UK.doc>

snadnějšímu naplňování plnohodnotného života. Studentům mohou být přiznána stipendia hrazená z dotace, ze stipendijního fondu nebo z jiných zdrojů. Rozhodnutí o přiznání stipendia a jeho výši je v kompetenci fakulty. UK poskytuje následující druhy stipendií:

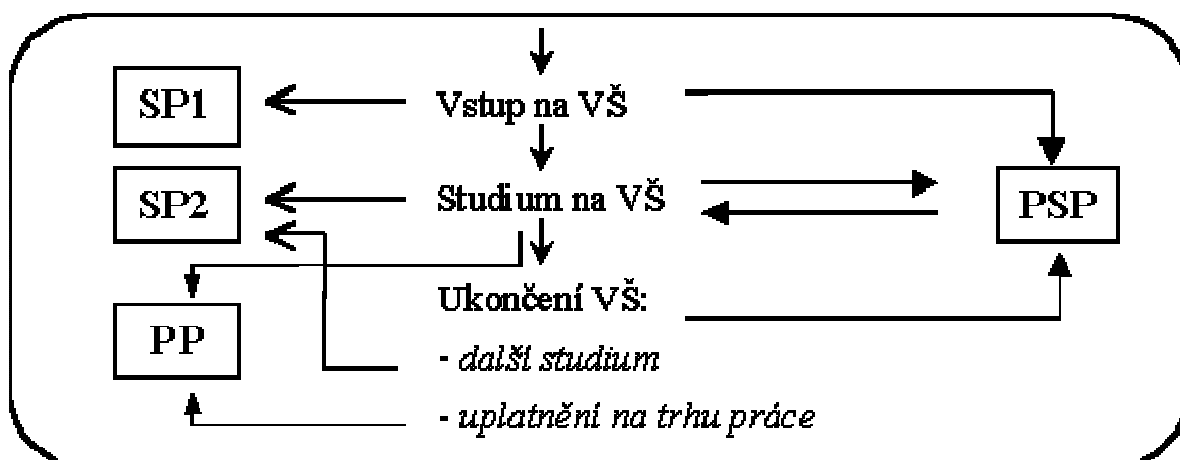
- Stipendium za vynikající studijní výsledky
- Účelové stipendium
 - za vynikající vědecké, výzkumné, sportovní nebo umělecké výsledky
 - v případě tíživé sociální situace
 - na podporu studia v zahraničí
 - v případech hodných zvláštního zřetele, jako je účast na pedagogické a vědecko-výzkumné činnosti, působení v laboratořích, podíl při rozvoji informačních technologií nebo na mezinárodní spolupráci a dalších
- Doktorandské stipendium
- Stipendium na podporu ubytování
- Stipendium na podporu ubytování se přiznává na základě posouzení sociální situace domácnosti studenta s použitím příslušných právních předpisů.
- Sociální stipendium - Zavedeno od 1. 1. 2006. Je určeno pro studenty, kteří pobírají přídavky na děti ve zvýšené míře. Sociální stipendium se přiznává na základě sociální situace studenta podle § 91 odst. 3 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách²⁴ ve výši stanovené způsobem v tomto ustanovení zákona o vysokých školách uvedeném. Posuzování žádostí o sociální stipendium je v kompetenci Sociální kanceláře Odboru pro studium a záležitosti studentů RUK.

²⁴ Stipendium podle odstavce 2 písm. c) se přiznává též studentům, kteří mají nárok na přídavek na dítě ve zvýšené výměře podle zvláštního předpisu a činí měsíčně nejméně násobek tohoto přídavku na dítě. Stipendium se přiznává po standardní dobu studia na deset měsíců v akademickém roce. Nárok na stipendium prokazuje student písemným oznámením o přiznání přídavku na dítě úřadem státní sociální podpory, který o přídavku rozhoduje. Násobek přídavku na dítě stanoví nařízení vlády.

4. INTEGRACE HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V ČR

Všechna legislativní opatření, která jsem uvedl v předchozí kapitole by měla ve vzdělávacím prostředí přispívat k aktivní modernizaci studijních podmínek pro handicapované studenty. Úlohou vysokých škol je pomoci mladým lidem řešit a zejména předcházet vzniku všem problémům souvisejícím s rozhodováním o pomaturitním vzdělání, studiem na vysoké škole až po absolutorium, úvahami o postgraduálním vzdělání a vstupem do praxe.

Pro rozvoj vysokoškolského poradenství byl Centrem pro studium vysokého školství v Praze vytvořen model, který je chápán jako "optimální varianta" (CSVŠ, 1995). Model vychází z předpokladu, že je všem zájemcům potřeba usnadnit rozhodování o vstupu na vysokou školu, napomoci řešit různé problémy v průběhu studia i po absolutoriu, při rozhodování o doktorském studiu či vstupu do praxe. Skládá se ze 4 prvků:

Kde:

SP1 - studijní orientace pro uchazeče o vysokoškolské studium (SO1),

SP2 - studijní orientace pro studenty (SO2) všech forem vysokoškolského studia včetně studentů, kteří svá studia z nějakého důvodu nedokončili, kteří mají zájem např. o změnu studijního oboru či programu atd.,

PP - profesní poradenství (PP) v otázkách uplatnění vybraného studijního oboru na trhu práce, případně i poskytnutí konkrétní pomoci při vyhledávání potenciálního zaměstnavatele,

PSP - psychologické a sociální pomoc (PSP) pro řešení aktuálních problémů (studijních, rodinných, partnerských, interpersonálních, hraničně neurotických apod.).

4. 1. Informačně poradenské aktivity pro studenty na vysokých školách

4. 1. 1. Informační a poradenská centra VŠ

Nezastupitelnou roli hrají v těchto nově vznikajících podmínkách informační a poradenská centra jednotlivých vysokých škol, která zvyšují míru „přístupnosti“ vysoké školy. Obecně rozšířenou představou laické veřejnosti je, že největším problémem u handicapovaných studentů jsou architektonické bariéry. Odstraňování těchto bariér je ve skutečnosti pouze jedna z podmínek pro umožnění integrace handicapovaných studentů. Fyzické bariéry jsou nejpalčivějším problémem pro studenty s poruchami hybnosti. Jiné specifické potřeby mají studenti s tzv. smyslovým handicapem, tedy nejčastěji s poruchami zraku a sluchu. S ohledem na specifické potřeby studentů by vysoká škola měla poskytovat nebo zprostředkovávat odbornou pomoc. Informační a poradenská centra vysokých škol bývají poskytovateli té neúčinnější pomoci. Na samotném začátku této pomoci musí být vždy snadno a rychle dostupná informace.

Vitásková, Ludíková a Souralová (2003) uvádějí, že v souladu se zkvalitňováním studijních podmínek pro handicapované studenty je nezbytné přijímat následující organizační, architektonická, personální a podpůrná opatření:

- potřebné stavební úpravy – zajištění bezbariérovosti,
- zabezpečení zpřístupnění forem přijímacího řízení i pro studenty se zdravotním postižením,
- zabezpečení potřebného přístrojového a materiálového vybavení umožňujícího studia studentům se zdravotním postižením ,
- zabezpečení dostupných služeb tlumočnicků, asistentů, předčitatelů a odborníků umožňujících studium studentům s jednotlivými druhy zdravotního postižení,
- školení a příprava pracovníků vysoké školy na práci se studenty se zdravotním postižením,

- zlepšování informovanosti studentů středních škol se zdravotním postižením o možnostech studia na příslušné vysoké škole,
- organizaci poradenství (psychologické, sociálně právní, profesní, speciálně pedagogické) pro studenty se zdravotním postižením při přípravě na zkoušky i v průběhu studia.

Ve stejné publikaci zveřejnily Vitásková, Ludíková a Suralová (2003) výsledky komplexní analýzy požadavků studentů a pedagogů, kde byly shrnuty aktivity informačních a poradenských pracovišť pro studenty se specifickými potřebami. Tyto aktivity by měly být poskytovány vysokou školou pro dosažení optimálního stavu a podmínek pro integraci a úspěšné studium handicapovaných studentů. Vitásková, Ludíková a Suralová v této analýze uvádějí následující kategorie:

- osobní asistence: a) tlumočení do znakového jazyka či znakové češtiny, b) orální tlumočení, c) asistence při zajišťování mobility studentů s těžkým zrakovým postižením a s těžkou poruchou hybnosti (či kombinovanou vadou)
- adaptace studijních materiálů: a) skenování, b) převod černotisku do Braillova písma c) přepis zvukových záznamů přednášek a seminářů, c) zvětšování studijních textů, d) finální digitalizace a tisk
- kopírovací služby
- konzultační činnost: a) konzultace se studenty se specifickými potřebami, b) konzultace s tzv. intaktními studenty, zprostředkování spolupráce mezi oběma skupinami, c) konzultace s vysokoškolskými pedagogy, d) konzultace s rodinou studenta, e) konzultace s pracovníky celouniverzitních zařízení, f) konzultace s širší veřejností, g) řešení aktuálních problémových životních situací, h) konzultace legislativních podmínek
- metodická pomoc, diagnostika a diferenciální diagnostika
- materiální a technické zabezpečení: a) nákup a modernizace přístrojového vybavení (včetně mobilního), b) zajištění spotřebního materiálu, c) nákup odborné literatury
- grantová činnost: a) získávání finančních prostředků pro zajištění poradenských služeb, b) zprostředkování finanční podpory

studentům, c) zprostředkování finanční podpory osobním asistentům, d) participace při realizaci grantových projektů jiných organizací (univerzitních i neuniverzitních)

- publikační a osvětová činnost: a) publikační činnost poradenských pracovníků, b) publikační činnost studentů, c) organizace odborných setkání, pracovních seminářů, d) účast na odborných konferencích, seminářích a kurzech
- školící činnost: a) proškolení tutorů a asistentů z řad studentů, b) proškolení pedagogických pracovníků, c) proškolení zaměstnanců vysokých škol

4. 1. 2. Okruhy vysokoškolského poradenství

Podle sborníků, které vydalo Centrum pro studium vysokého školství v rámci seminářů k problematice poradenských center pro studenty na vysokých školách (CSVŠ, 1993, 1994 a 1995) lze rozlišit 4 hlavní okruhy vysokoškolského poradenství:

- studijní orientace pro uchazeče o vysokoškolské studium,
- studijní orientace pro studenty všech forem vysokoškolského studia (včetně studentů, kteří svá studia z nějakého důvodu nedokončili), kteří mají zájem např. o změnu studijního oboru, o doplňkové studium jiného oboru, individuální studijní program, postgraduální či doktorandské studium,
- profesní poradenství v otázkách uplatnění vybraného studijního oboru na trhu práce, případně i poskytnutí konkrétní pomoci při vyhledávání potenciálního zaměstnavatele, po zavedení školného na VŠ: informace o možnostech získání grantů, půjček a stipendií,
- psychologické a sociálně psychologické poradenství pro řešení aktuálních problémů (studijních, partnerských, interpersonálních, hraničně neurotických apod.).

V optimálním případě by vysokoškolská centra měla poskytovat nebo zprostředkovávat všechny čtyři druhy poradenských služeb, neboť tímto

způsobem je možné zajistit komplexní přístup k uspokojivému psychickému, profesnímu a sociálnímu rozvoji vysokoškolských studentů.

4. 2. Informace pro handicapované studenty poskytované prostřednictvím internetových stránek veřejných vysokých škol

V předchozích kapitolách jsem vymezil terminologii, která se týká problematiky studentů se zdravotním postižením a nastínil souvislosti mezi jednotlivými legislativními dokumenty, které napomáhají nebo by mohly napomáhat handicapovaným studentům k jejich plnohodnotnému zapojení do studentského života. Téměř všechny dokumenty zabývající se zkvalitňováním podmínek života lidí se zdravotním postižením se zaměřují (nebo alespoň neopomíjejí) na odstraňování bariér. Teprve v posledních letech (viz. kapitola 3.2. - Národní plány, Střednědobá koncepce státní politiky) je v těchto dokumentech reflektována skutečnost, že přístupnost „prostředí“ neznamena pouze prostředí architektonické, ale také virtuální informační prostor. Naneštěstí toto prostředí může být stejně tak nebezpečné, plné úskalí a překážek nebo „nepřátelské“ jako fyzický prostor, ve kterém se handicapovaný student pohybuje na vozíku, s průvodcem nebo slepeckou holí. Přístup do tohoto virtuálního světa informací je pro dnešního člověka jednou ze základních podmínek orientace ve společnosti. Mluvené, psané a tištěné informace jsou čím dál tím více nahrazovány informacemi elektronickými.

Pro dnešní dobu je charakteristický bouřlivý rozvoj informačních a komunikačních technologií. Lidé jsou závislí na informacích předávaných prostřednictvím elektronických médií. Studium na vysoké škole se neobejde bez internetu. Tento vývoj může znamenat pro handicapované studenty stejně tak obrovské příležitosti jako možný vznik dalších obtížně překonatelných bariér. Vybíral (2000, str. 138) píše o internetu následující: *„Přínosem internetu pro komunikační možnosti je umožnění **informační dostupnosti a propustnosti, interaktivnost** při výměně zpráv a **rychlost** při zprostředkování kontaktu.“* a dále dodává *„Předností komunikování v internetové síti je rychlost a možnost jednoduše předávat i graficky náročná data, kopírovat, dobírat se informačních zdrojů, dělit se o poznání a sdílet ho.“* O těchto a možná i dalších výhodách nepochybuje žádný vysokoškolský

student ani pedagog. Přednosti předávání informací prostřednictvím internetu se v rámci vysokoškolského studia stávají elementární samozřejmostí a provázejí studenta od jeho přijetí až po absolutorium. Tištěná informace má na své straně řadu nevýhod. Náročnost přípravy, zpracování, tisku a finální distribuce způsobují, že jakákoliv tištěná brožura má velkou pravděpodobnost přestat být aktuální ihned po svém vydání.

Myšlenka, kterou publikovali DeFleur a Ballová-Rokeachová (1996, str. 92) se stává (alespoň v kontextu vysoké školy) naplněnou: *„stejně jako se v devatenáctém století musel běžný člověk naučit číst aby mohl používat noviny, lidé dneška se musejí stát „počítačově gramotnými“ dříve, než se objeví a prosadí masová média založená na počítačích.“* O deset let později se dá konstatovat, že vysokoškolský student - tedy i handicapovaný student - je počítačově gramotný²⁵. Zbývá proto se zabývat tím nejdůležitějším, tedy obsahem informace, která je prostřednictvím internetových stránek zprostředkována. Absence (důležitých) informací pro studenty s handicapem se stává nejlepším způsobem jejich exkluze. S touto problematikou se handicapovaní studenti pravděpodobně setkávají ještě před začátkem jejich studia na vysoké škole.

4. 2. 1. Srovnávací studie obsahu a rozsahu informačních internetových stránek pro handicapované studenty veřejných vysokých škol

Nezbytnost kvalitního přístupu k informacím jako k základnímu stavebnímu kameni pro úspěšnou integraci handicapovaných studentů mě přivedla k realizaci srovnávací studie v oblasti poskytovaných informací prostřednictvím internetových stránek na vysokých školách. Důležitost informací na internetových stránkách je o to vyšší, že způsob jejich předání využívá časové a prostorové bezbariérovosti.

Jako metodu této studie jsem zvolil kvalitativní rozbor významu, organizace a použití internetových textů a dokumentů, které jsou prezentovány vysokými školami. Dá se předpokládat, že výsledky mé studie

²⁵ V souvislosti s problematikou podpory vzdělávání v oblasti informatiky handicapovaných studentů a působení podpůrných středisek odkazují na práci Radka Seiferta: Podpora studentů se zrakovým postižením na vysokých školách (postupová práce, Praha, 2006)

mohou být ovlivněny mými subjektivními hodnoceními, nicméně tato metoda se mi pro teoretické porozumění jeví jako nejvhodnější. Při volbě metody výzkumu jsem vycházel z předností, které uvádí Hendl (2004): možnosti zkoumání fenoménu v přirozeném prostředí, hledání a poznání příčinné souvislosti a možná explorační problémů v průběhu výzkumu.

V rámci statutárního zakotvení UK a vzhledem k relativně malému počtu hodnocených objektů jsem se rozhodl provést srovnávací studii u všech veřejných vysokých škol v ČR. Jednalo se tedy o totální výběr. Celkem bylo hodnoceno 25 veřejných vysokých škol, jejichž úplný název uvádím v příloze č. 2. Pro hodnocení jsem stanovil následující ukazatele, které byly sledovány na internetových stránkách (pro přehlednost v tabulce uvádím místo ukazatele pouze zvolenou zkratku):

Samostatná internetová sekce (SIS) – Podle mapy internetových stránek bylo zjišťováno, zda univerzita vyčlenila samostatnou sekci, věnovanou handicapovaným studentům a jejich speciálním potřebám. Studie dále zohledňovala dostupnost těchto stránek.

Specializované služby (SS) – Studie zjišťovala, zda univerzita poskytuje/zprostředkovává specializované (odborné) služby pro handicapované studenty (psychologické, duchovní, lékařské, atd.)

Poradenské služby (PS) – Cílem bylo zjistit, zda univerzita poskytuje poradenskou činnost v souvislosti s přijetím a studiem, popř. uplatněním studenta po ukončení vysoké školy. Tento ukazatel byl zvolen na základě předpokladu, že řada vysokých škol poskytuje poradenské služby pro všechny (nejen handicapované studenty). To však neznamená, že by poradenská služba nebyla službou specializovanou (viz. předchozí ukazatel). Jedná se pouze o širší rozsah cílové skupiny.

Kontaktní osoba (KO) – Ukazatel zaznamenával působení kontaktní osoby pro řešení nebo zprostředkování pomoci v případě specifické potřeby studenta.

Podpora v průběhu studia (PPS) – Studie zjišťovala, zda univerzita poskytuje handicapovaným studentům další podporu v průběhu studia (podpora v dopravě, ubytování, pohyb na univerzitě, atd.)

Sběr dat zaznamenává následující tabulka.

	VŠ	www stránka	SIS	SS	PS	KO	PPS
1.	AMU	http://www.amu.cz/	N	N	N	N	N
2.	AVU	http://www.avu.cz/	N	N	N	N	N
3.	ČVUT	http://www.cvut.cz/informace-pro-studenty/pc/cips	A	N	A	A	N
4.	ČZU	http://www.czu.cz/cz/	N	N	N	N	N
5.	JAMU	http://www.jamu.cz/	N	N	N	N	N
6.	JU	http://www.jcu.cz/	N	N	N	N	N
7.	MU	http://www.teiresias.muni.cz/	A	A	A	A	A
8.	MZLU	http://www.mendelu.cz/	N	N	N	N	N
9.	OU	http://www.osu.cz/	N	N	N	N	N
10.	SU	http://www.slu.cz/	N	N	N	N	N
11.	TUL	http://www.tul.cz/gf/docs/studium_program_cdv.pdf	A*	A	A	A*	N
12.	UHK	http://www.uhk.cz/uhk/studium/p68	A	A	A	A	N
13.	UJEP	http://upc.ujep.cz/	A	A	A	A	N
14.	UK	http://www.cuni.cz/UK-60.html ; http://ipc1.cuni.cz/handicap/	A	A	A	A	A
15.	UP	http://www.upol.cz/skupiny/studenti/poradenstvi/centrum-pomoci-handicapovanym/	A	A	A	A	A
16.	UPa	http://www.upce.cz/	N	N	N	N	N
17.	UTB	http://www.utb.cz/	N	N	N	N	N
18.	VFU	http://www.vfu.cz/index.html	N	N	N	N	N
19.	VŠB - TU	http://porcentrum.vsb.cz/	A	N	A	N	N
20.	VŠE	http://www.vse.cz/	N	N	N	N	N
21.	VŠCHT	http://www.vscht.cz/homepage	N	N	N	N	N
22.	VŠPJ	http://www.vspji.cz/index.php	N	N	N	N	N
23.	VŠUP	http://www.vsup.cz/	N	N	N	N	N
24.	VUT	http://www.cvp.vutbr.cz/	A*	N	A	A	N
25.	ZČU	http://handicap.zcu.cz/kontakty.php	A*	A	A	A	N

Legenda:

VŠ – zkratka vysoké školy (viz. příloha 2)
www stránka – internetová stránka, na které byly zjištěny informace podle uvedených ukazatelů. V případě, že informace nebyly nalezeny, uvádím domácí stránku vysoké školy
A – relevantní informace byly nalezeny
A* - relevantní informace byly nalezeny se značnými obtížemi nebo není zcela evidentní, že se jedná o informaci v rámci zvoleného ukazatele.
N - relevantní informace nebyly nalezeny

Při interpretaci získaných dat, resp. jejich zapisování, jsem stanovil pouze 5 ukazatelů, abych mohl objektivně posoudit jejich existence/neexistence. Podrobnější kategorizace by již mohla být ovlivněna subjektivním posouzením. Výsledky studie bude možné použít ve statistické analýze četností.

Získaná data jsem dále rozdělil do třech skupin. Největší skupinu tvoří vysoké školy, u kterých se nepodařilo vyhledat žádné informace týkající se handicapovaných studentů. Druhou skupinu tvoří vysoké školy s alespoň jedním ukazatelem. Poslední skupinu tvoří vysoké školy, u nichž byly nalezeny všechny ukazatele.

I. Skupina:

Z celkového počtu 25 veřejných vysokých škol nebyl u 15 z nich nalezen ani jeden z uvedených ukazatelů (AMU, AVU, ČZU, JAMU, JU, MZLU, OU, SU, UPa, UTB, VFU, VŠE, VŠCHT, VŠPJ, VŠUP)²⁶.

Tato nejpočetnější skupina může být charakterizována následovně: Žádná z těchto univerzit neměla vyčleněnou sekci internetových stránek s informacemi pro handicapované studenty, resp. sekci, která by se explicitně věnovala zvláštním potřebám studentů nebo uchazečů o studium. Následně u těchto univerzit chyběly informace týkající se poradenských nebo specializovaných služeb, nebyly nalezeny žádné informace ohledně jakékoliv zvláštní podpory v průběhu studia a nebyla uvedena kontaktní osoba, na kterou by se studenti v případě potřeby mohli obrátit. U většiny těchto univerzit bylo naopak možné najít informace týkající se sociálních stipendií. Jedná se pravděpodobně o opatření vycházející ze zákona o vysokých školách, resp. § 91 odst. 3 pojednávající o sociálním stipendiu²⁷. Zároveň považuji za důležité zmínit, že více jak polovina z této skupiny univerzit se ve svých výročních

²⁶ Akademie múzických umění v Praze, Akademie výtvarných umění v Praze, Česká zemědělská univerzita v Praze, Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Ostravská univerzita v Ostravě, Slezská univerzita v Opavě, Univerzita Pardubice, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně, Vysoká škola ekonomická v Praze, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Vysoká škola polytechnická Jihlava, Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze

zprávách nebo dlouhodobých záměrech alespoň částečně zmiňuje o aktivní přípravě možnosti studia handicapovaných osob, zkvalitňování podmínek jejich studia a zavádění pomocných služeb a poradenské činnosti. Jako příklad uvedu JU. Ve výroční zprávě této univerzity za rok 2005 stojí²⁸: „Vysokoškolská poradna Pedagogické fakulty JU s celouniverzitní působností poskytuje poradenské služby a psychoterapeutickou pomoc studentům a zaměstnancům JU při řešení osobních, sociálních a pracovních problémů.“ JU však na svých internetových stránkách neuvádí žádný odkaz na vysokoškolskou poradnu. Řada univerzit považuje za důležité věnovat pozornost handicapovaným studentům ve svých dlouhodobých záměrech. UPa ve svém dlouhodobém univerzitním záměru do roku 2009 uvádí²⁹: „Aktivně připravovat možnost studia handicapovaných osob. Fakulta bude věnovat podpoře studia těchto osob velkou pozornost, zvláště vytvářením podmínek ke studiu takových oborů, v nichž mohou najít navzdory svému zdravotnímu postižení adekvátní uplatnění.“ Z uvedeného je patrné, že řada z této skupiny 15 univerzit připravuje nebo již podniká aktivity směřující k integraci handicapovaných studentů. V době této studie však nebylo možné najít jakékoliv informace, které by se týkaly pomoci handicapovaným studentům nebo zájemcům o studium.

II. Skupina:

Druhou skupinu tvoří 7 vysokých škol, u kterých byl nalezen alespoň jeden z uvedených ukazatelů (ČVUT, TUL, UHK, UJEP, VŠB – TU, VUT, ZČU)³⁰. Přestože tyto univerzity vykazovaly přítomnost jednotlivých ukazatelů, způsob prezentace, dostupnost informací a zejména jejich rozsah se značně lišil na jednotlivých internetových stránkách. Pozitivní je skutečnost, že pouze VŠB – TU neuvádí působení kontaktní osoby. Vzhledem k malému počtu

²⁷ Tuto skutečnost jsem ve své studii nezohledňoval neboť se nejedná o aktivitu přímo související s handicapovanými studenty

²⁸ Dostupné na <http://www.jcu.cz>

²⁹ Dostupné na <http://www.upce.cz>

³⁰ České vysoké učení technické v Praze, Technická univerzita v Liberci, Univerzita Hradec Králové, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Vysoké učení technické v Brně, Západočeská univerzita v Plzni

vysokých škol v této skupině si dovolím uvést některé charakteristiky internetových stránek těchto institucí:

ČVUT – prezentuje na svých stránkách Centrum informačních a poradenských služeb (CIPS), jehož součástí je Studijní poradna, Psychologická poradna, Sociálně-právní poradna a Duchovní poradna³¹. Stránky jsou přehledné a obsahují jednoduše vyhledatelné kontaktní osoby pro jednotlivé poradenské služby. Přestože se dá tušit, že uvedené služby využívají studenti v obtížných životních situacích, stránky vůbec nezohledňují studenty s handicapem. Univerzita na nich nenabízí speciální služby a neposkytuje informace týkající se podpory v průběhu studia. Zájemci o studium nebo handicapovaní studenti jsou odkázáni na informace poskytnuté kontaktní osobou.

TUL – informuje o Akademické poradně pro zpřístupňování studia pro zdravotně postižené studenty na TUL. Přestože tato poradna poskytuje celou řadu důležitých informací, přístupnost jejích stránek je velmi obtížná. Podle mapy internetových stránek byly informace nalezeny v sekci „Centrum dalšího vzdělávání“ společně s informacemi pro podávání přihlášek na univerzitu třetího věku. Poradna se specializuje na široké spektrum informací o: možnostech studia na TU a výběrově i na dalších vysokých školách, pomoc při volbě optimální formy studia a vhodného studijního zaměření, studijní a profesní poradenství, sociálně právní a sociálně integrační poradenství, speciálně-pedagogická diagnostika, konzultace s psychologem, partnerské poradenství, peer counseling (předávání zkušeností mezi postiženými, informace o sdruženích i aktivitách zdravotně postižených a o státních i nestátních subjektech zdravotně sociální péče, kontakt na prodej a servis kompenzačních pomůcek a poradenství v oblasti osobní asistence.

Kromě špatné přístupnosti k těmto informacím chybí stránkám interaktivní propojenost z dalšími sekcemi (dostupné údaje jsou prezentovány pouze ve formátu pdf.). Student zde nenajde další (konkrétní) informace o praktickém zajištění podmínek studia (PPS).

UHK – nabízí jednotlivé služby v rámci Poradenského centra UHK. Do agendy tohoto centra patří problematika adaptace na nový typ učiva, volba povolání, téma ze zkoušek apod. dále poskytování informačních služeb (o existujících zařízeních, odbornících pracujících ve výše uvedených oborech), vztahové problémy (s rodiči, s partnery, s vrstevníky), psychické potíže (jakéhokoliv druhu), právní poradenství, péče o handicapované studenty (pomoc ve smyslu jejich integrace do skupiny).

Samostatně působícím pracovištěm je Tyflopedický kabinet³² při katedře speciální pedagogiky, který zajišťuje poradenskou a technickou podporu zrakově postiženým studentům. Kabinet působí zejména v oblastech podpory a rehabilitace nevidomých a slabozrakých, je výukovým pracovištěm, vyvíjí osvětovou činnost a usiluje o odstranění bariér.

Informace na internetových stránkách jsou relativně dostupné a přehledné. Chybí však informace týkající se konkrétní podpory v průběhu studia (ubytování, stravování, doprava, atd.)

UJEP – nabízí poradenství prostřednictvím Univerzitního poradenského centra. Hlavní oblasti pomoci jsou poradenství studijně orientační, poradenství studijní, poradenství psychologické a poradenství profesní. Psychologická poradna se dělí na tři specializované oblasti: psychologickou diagnostiku, krizovou intervenci a psychologickou poradnu. Informační stránky jsou přehledné a nechybí návaznost na stipendia a možnosti profesního uplatnění po ukončení studia. Hlavní rozcestník poradenského centra je logicky dělen na sekce Pro uchazeče, Pro studenty, Pro absolventy a Univerzita 3. věku.

Na stránkách nebylo možné najít konkrétní informace ohledně podpory studia (PPS). Stránky také postrádaly interaktivní propojení na další informace o univerzitě.

VŠB – TU – informace poskytuje Poradenské centrum VŠB-TU. Prezentovaná nabídka služeb byla velmi obecná a nebylo tedy možné poznat, zda poradenské služby zahrnují i speciální potřeby handicapovaných studentů. Poradenské centrum se specializuje pouze na psychologické služby:

³¹ Poradenství v duchovní oblasti je výjimečné. Kromě ČVUT jej nabízí jen UP v rámci Centra poradenské služby CMTF.

³² <http://www.uhk.cz/uhk/studium/1478>

psychologicko-právní, problémy v partnerství, interpersonální problémy, problémy se závislostmi a problémy při studiu. Na stránkách vysoké školy nebyla uvedena kontaktní osoba, stránky nebyly interaktivní a chyběly konkrétní informace ohledně podpory studia (PPS).

VUT – informuje o Centru vzdělávání a poradenství VUT v Brně. Struktura internetových stránek je v zásadě velmi podobná jako u VŠB – TU. Na stránkách Centra vzdělávání a poradenství se student dočte pouze o možnosti zajištění komplexního poradenství. Komplexní poradenství však není dále specifikováno a chybí jakékoliv další konkrétní informace týkající se nabízené pomoci při řešení problémů. Vysoká škola uvádí kontaktní osobu na kterou se studenti v případě potřeby mohou obrátit.

ZČU – věnuje velký prostor handicapovaným studentům na svých stránkách Centra podpory znevýhodněných studentů ZČU. Centrum funguje pod pedagogickou fakultou, katedrou pedagogiky. ZČU poskytuje prostřednictvím svého centra osobní, sociální, právní a studijní poradenství pro zdravotně postižené studenty a uchazeče o studium. Poradenské služby jsou doplněny organizací asistenční pomoci – pro handicapovaného studenta může být zajištěna doprovodná nebo studijní asistence, a možností výpůjčky kompenzační pomůcky na dobu studia. Dále je studentům poskytnuto poradenství v oblasti sociálně-pedagogické, psychologické a sociální.

Stránky jsou relativně přehledné. Každá oblast pomoci (poradenské služby) zahrnuje i kontaktní osobu. Velký problém je v dostupnosti stránek. Přestože se jedná o celouniverzitní centrum, student je nucen procházet fakultní a katederní stránky. Odkaz na domácí stránce ZČU chybí. Informace o podpoře v průběhu studia je omezena na (jistě užitečný) seznam pomůcek pro handicapované uživatele. Při studiu těchto stránek se však nepodařilo najít další informace týkající se podpory v dopravě, ubytování nebo pohybu na univerzitě. V rámci hodnocení rozsahu informací patří stránky ZČU jednoznačně k nejlepším v této skupině.

III. Skupina:

Poslední skupinu tvoří 3 univerzity, u nichž byla prokázána existence všech pěti ukazatelů. Tuto skupinu tvoří MU, UK a UP³³. Pro všechny univerzity je charakteristické, že jejich specializované části poskytují speciální služby a podporu handicapovaným studentům na celouniverzitní úrovni.

MU – pomoc handicapovaným studentům je soustředěna ve Středisku pro pomoc studentům se specifickými nároky – Teiresiás. Pozornost je věnována studentům se smyslovým nebo jiným handicapem, kterým je poskytován komplexní servis od přijetí až po ukončení studia. Internetové stránky jsou děleny podle logiky na sekce podle handicapu. Nechybí standardizované grafické označení symboly jednotlivých handicapů, přičemž sekce obsahuje informace pro přijaté studenty s ohledem na specifické potřeby:

 Dispečink ubytovacích, stravovacích a asistentských služeb, nácvik prostorové orientace

Dispečink digitalizačních, knihovních a tiskových služeb

Kurzy speciálních informačních technologií

 Dispečink tlumočnických, ubytovacích, stravovacích a asistentských služeb

Kurzy informačních technologií

 Dispečink ubytovacích, stravovacích a asistentských služeb

Kurzy informačních technologií

Každá oblast specializace má vlastní kontaktní osobu, včetně koordinátora pro výukové programy. Stránky jsou primárně zaměřeny na překonávání a odstraňování všech druhů bariér pro umožnění integrace handicapovaných studentů. Stránky jsou interaktivní, propojené s informačním systémem MU a dalšími součástmi, které jsou nezbytné pro všechny studenty univerzity (oddělení řádného studia, oddělení informatiky, směrnice a studijní a stipendijní řád, atd).

³³ Masarykova Univerzita, Univerzita Karlova v Praze, Univerzita Palackého v Olomouci

UK – Podpora a pomoc handicapovaným studentům je na UK zprostředkována prostřednictvím Kanceláře pro studenty se speciálními potřebami, která je součástí Informačního a poradenského centra UK (dále jen IPC UK). Kancelář dále úzce spolupracuje se čtyřmi poradnami IPC UK (profesní, psychologická, sociálně-právní a poradna pro zahraniční studenty). Informace poskytované Kanceláří pro studenty se speciálními potřebami v zásadě provází handicapovaného studenta od přijímacího řízení po celou dobu jeho studia na UK. Nechybí důležité odkazy na organizace pomáhající studentům v rámci UK i mimo ni, údaje o kontaktních osobách na fakultní úrovni, popis přístupnosti jednotlivých univerzitních budov, možnost studia v zahraničí, stipendijní podpora, atd.) Stránky jsou relativně jednoduše přístupné a intuitivní. Nechybí důležité interaktivní propojení s odkazy na další části UK a relevantní dokumenty. Popisu informací a služeb pro handicapované studenty, resp. činností IPC UK se podrobněji věnuji v páté kapitole.

UP – poskytuje služby všem studentům s postižením prostřednictvím Centra pomoci handicapovaným. Stránky tohoto centra jsou součástí celkového přehledu poradenských služeb, který je jednoduše přístupný z domácí stránky UP. Centrum pomoci handicapovaným nabízí ve své sekci celou řadu služeb: možnost dlouhodobého zapůjčení elektrického vozíku, průvodcovské služby těžce zrakově postiženým (nevidomým) klientům, simultánní tlumočnické a průvodcovské služby těžce sluchově postiženým klientům (neslyšícím), konzultační činnost týkající se studijních záležitostí klientů (pravidelná i nárázová), převod studijních materiálů z černotiskového tisku do Braillova písma, asistenční činnost v rámci péče o klienty s vyšším omezením hybnosti, apod. Klientům jsou k dispozici protetické pomůcky, speciálně upravený počítačový software usnadňující čtení, připojení k internetu s hlasovým výstupem, logopedické programy a pomůcky, odborná výkladová literatura, legislativní pomoc. Centrum se specializuje na studenty s narušenou komunikační schopností, se zrakovým postižením, se sluchovým postižením, s poruchou hybnosti, se specifickými poruchami učení a chování a s více vadami. Internetové stránky jsou přehledné, je zde jasná propojenost

mezi jednotlivými částmi univerzity: Centrum poradenské služby (nabízí duchovní, právní, profesní a psychologické poradenství), Studijní oddělení, atd.

Shrnutí - přestože se jedná o relativně malý počet zkoumaných objektů pokusím se vyjádřit výsledky studie v analýze četností. U každé vysoké školy bylo zkoumáno 5 ukazatelů, které měly ověřit přítomnost informací pro handicapované studenty na svých internetových stránkách. Výsledky provedené studie bylo možné statisticky rozdělit podle četnosti do třech skupin.

Největší skupinu tvoří 25 vysokých škol (60%), u kterých se nepodařilo prokázat přítomnost hledaných informací podle ani jednoho ze stanovených ukazatelů.

Druhou skupinu tvoří 7 vysokých škol (28%). Tato skupina je charakteristická tím, že na internetových stránkách těchto vysokých škol byly identifikovány 2-4 ukazatele. U všech těchto vysokých škol byla zaznamenána samostatná internetová stránka a poradenské služby. Naopak žádná z těchto institucí neposkytuje další podporu v průběhu studia handicapovaným studentům. Třetí nejmenší skupinu tvoří tři veřejné vysoké školy univerzitního typu (12%). U těchto institucí byly identifikovány všechny ukazatele: samostatná internetová sekce, specializované služby, poradenské služby, kontaktní osoba a podpora v průběhu studia.

4. 2. 2. Porovnání výsledku s výsledkem srovnávací studie provedené na Západočeské univerzitě v Plzni

Západočeská univerzita v Plzni provedla průzkum situace na českých vysokých školách (Kocurová, Čábalová, 2006). Průzkum se zabýval posouzením internetových stránek 21 veřejných a státních vysokých škol. Do průzkumu bylo také zahrnuto 10 soukromých vysokých škol vybraných náhodným výběrem. Výsledky ukázaly, že soukromé vysoké školy neposkytují žádné informace pro handicapované studenty. Při hodnocení veřejných a státních vysokých škol došly Kočárová a Čábalová k následujícím závěrům:

1/ stejně jako v mnou provedené studii byly tři vysoké školy univerzitního typu (MU, UK, UP) ohodnoceny nejlépe, neboť byly klasifikovány jako jediné instituce poskytující „speciální služby pro znevýhodněné studenty“.

2/ 28,6% vysokých škol informuje na svých stránkách o poskytování poradenských služeb (poradenství studijní, právní, sociální, psychologické), které zřejmě využívají i znevýhodnění studenti.

3/ U 12 vysokých škol (57,1%) nebyl nalezen žádný odkaz na všeobecné ani speciální služby.

Přestože Kočárová a Čábalová došly k podobným výsledkům, mezi oběma studii existují následující rozdíly:

1/ nejedná se o shodnou skupinu zkoumaných vysokých škol (průzkum Kočárové a Čábalové byl proveden na vzorku 21 veřejných i státních vysokých škol, zatímco moje studie zahrnovala všechny veřejné vysoké školy),

2/ Průzkum ZČU neuvádí bližší kategorizaci v rámci stanovených ukazatelů,

3/ Průzkum ZČU neuvádí konkrétní období, ve kterém byly vysoké školy hodnoceny. Uvedené rozdíly hodnocení jsou pravděpodobně příčinou, proč některé vysoké školy obstály v rámci provedených klasifikací odlišně. Rozdílně byly hodnoceny například UHK a VUT. U obou těchto institucí byla evidována, v rámci mé studie, samostatná internetová sekce a přítomnost kontaktní osoby. V případě UHK navíc existuje samostatné specializované pracoviště v podobě tyflopédického kabinetu. Jiné vysoké školy naopak neobstály v rámci kategorizace mé studie. U UPa a JU nebyl identifikován žádný ukazatel. Dále je několik vysokých škol, které není možné porovnat neboť nebyly hodnoceny pouze jednou z provedených studií. Z provedených šetření je nicméně zřejmé, že stav poskytování informací handicapovaným studentům na vysokých školách v České republice prostřednictvím internetových stránek je neuspokojivý. V obou případech více než polovina zkoumaných institucí neobstála, neboť se u nich nepodařilo prokázat jakoukoliv přítomnost informací pro handicapované studenty.

5. PŘÍSTUP K INTEGRACI HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA UK

5. 1. Činnosti Informačního a poradenského centra na UK

Informační a poradenské centrum UK (dále jen IPC UK) zajišťuje veškeré informační a poradenské služby uchazečům o studium, studentům, absolventům a také zaměstnancům UK. V nejobecnější rovině je možné označit za základní poslání tohoto zařízení zajištění dobré orientace v prostředí Univerzity Karlovy a tím přispět k integraci studentů na akademické půdě. To předpokládá snadné využití všech informačních zdrojů – zejména knihoven a souborných katalogů a rychlé a dostupné získání aktuálních informací o celkovém dění na UK i mimo ni. IPC UK se nachází v samotném centru Prahy (Celená ul. 13) a je tak situováno v relativní dostupnosti většiny fakult. IPC UK působí v přízemních prostorách, jež mají bezbariérový přístup. To je důležité nejen pro studenty, ale také pro zájemce o studium, pro které IPC UK bývá prvním kontaktním místem s univerzitou.

Mezi základní informační služby IPC UK patří volný přístup na internet (v prostorách je k dispozici několik volně přístupných počítačů), tisk a kopírování, prodej a distribuce publikací, poskytování a vyhledávání informací o UK. Důležitou činností IPC UK pro handicapované studenty je poskytování a zprostředkování poradenské činnosti. Několik poraden působí při IPC UK:

1. Profesní poradna - je zaměřena především na potřeby studentů posledních ročníků studia. Podává přehled o možnostech, které student má po ukončení studia, věnuje se otázkám zaměstnanosti absolventů. Soustřeďuje nabídky zaměstnání, včetně krátkodobých zaměstnání a brigád, shromažďuje informace užitečné pro budoucí absolventy. Profesní poradna spolupracuje s dalšími institucemi jako je Národní vzdělávací fond.

2. Psychologická poradna – je k dispozici pro všechny studenty UK od roku 2004. Studenti zde mohou konzultovat studijní, rodinné, osobní a jiné problémy s psycholožkou. Psychologická poradna dále nabízí různé programy, jako např. program antistresové intervence pro studenty, kteří mají pocit, že nezvládají studium, zejména ve zkouškovém období.

3. Sociálně-právní poradna – pomáhá studentům zorientovat se ve složitých životních situacích, zejména pokud se týkají právní problematiky. V poradně jsou poskytovány informace o tom kde a jak je problém upraven právní normou, u které instituce, orgánu je možné uplatnit právní nárok či splnit nějakou povinnost. V poradně bývají řešeny nejčastěji problémy, týkající se studia, sociálních předpisů (podmínek výplaty jednotlivých sociálních dávek), sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění, možného zaměstnání během studia, podmínek jednotlivých forem zaměstnání, odměn v zaměstnání, apod. Výjimkou však nejsou ani dotazy týkající se např. podmínek pobytu cizinců v ČR, podmínek uzavření manželství, záležitosti dědictví v rodině atd.

4. Poradna pro zahraniční studenty – byla otevřena na jaře 2004. Zřízení této poradny souvisí se zvyšujícím se počtem zahraničních studentů, kteří studují na UK. Studentská psychologická poradna pro zahraniční studenty nabízí pomoc při řešení studijních, osobních i interpersonálních problémů, zejména v souvislosti s cizím prostředím, ve kterém se zahraniční studenti nacházejí.

Kromě IPC UK poskytují poradenskou činnost studentům UK i další poradenská pracoviště, která působí při jednotlivých fakultách UK. V současné době působí na UK 17 těchto pracovišť. Jejich seznam a zaměření uvádím v příloze č. 3.

S ohledem na handicapované studenty je nejdůležitější částí IPC UK **Kancelář pro studenty se speciálními potřebami**. Kancelář vznikla v rámci změn Organizačního řádu RUK a její zřízení bylo projednáno Kolegiem rektora dne 17. května 2004. Je součástí IPC UK a její činnost je v kompetenci prorektora pro vnější vztahy UK.

- spolupracuje s ostatními odděleními IPC UK, s kontaktními osobami pro studenty se speciálními potřebami na fakultách, s pracovníky studijních oddělení a dalších odborných pracovišť na UK
- eviduje posluchače, kteří požádají o speciální pomoc, je s nimi v kontaktu, poskytuje jim relevantní informace, získává od nich zpětnou vazbu na služby univerzity

- zajišťuje informovanost o podmínkách studia na UK studentům – středoškolákům; zajišťuje, aby včas získali přesné informace o přijímacím řízení
- věnuje zvláštní pozornost handicapovaným studentům prvních ročníků, zajišťuje pomoc při adaptaci v nových podmínkách (orientace na fakultě, koleji, menzách)
- pomocí koordinátorů na fakultách eviduje zahraniční handicapované zájemce o studium na UK v předstihu, aby mohly být vytvořeny podmínky pro jejich ubytování a stravování
- eviduje subjekty (státní i evropské instituce, nadace, grantové agentury) poskytující finanční prostředky, a to jak pracovištím, tak jednotlivcům – studentům s postižením; spolupracuje na uvedené problematice s vedením IPC UK
- vyjadřuje se ke stavebním úpravám kolejí i menz a vybavování pokojů pro studenty s postižením, iniciuje zlepšování podmínek bydlení a stravování
- koordinuje služby a další pomoc studentům se speciálními potřebami (osobní asistence, asistenční tlumočení, pomoc při pořizování studijní literatury)
- spolupracuje s obdobnými pracovišti na jiných vysokých školách a se zájmovými organizacemi lidí s postižením
- spolupracuje s Centrem sportovních aktivit zdravotně postižených na UK a podporuje jeho činnost
- doplňuje a aktualizuje webové stránky pro studenty se speciálními potřebami
- aktualizuje a každoročně vydává informační brožury, zajišťuje jejich cílenou distribuci
- za pomoci speciálních pracovišť organizuje osvětu na UK
- sleduje nové podněty, nové metody, nová zařízení aj.; informuje o nich, event. iniciuje jejich zavádění na UK
- v přiměřené míře realizuje výše uvedené body též vůči zdravotně postiženým zaměstnancům UK i uchazečům o zaměstnání

5. 2. Handicapovaní studenti na UK

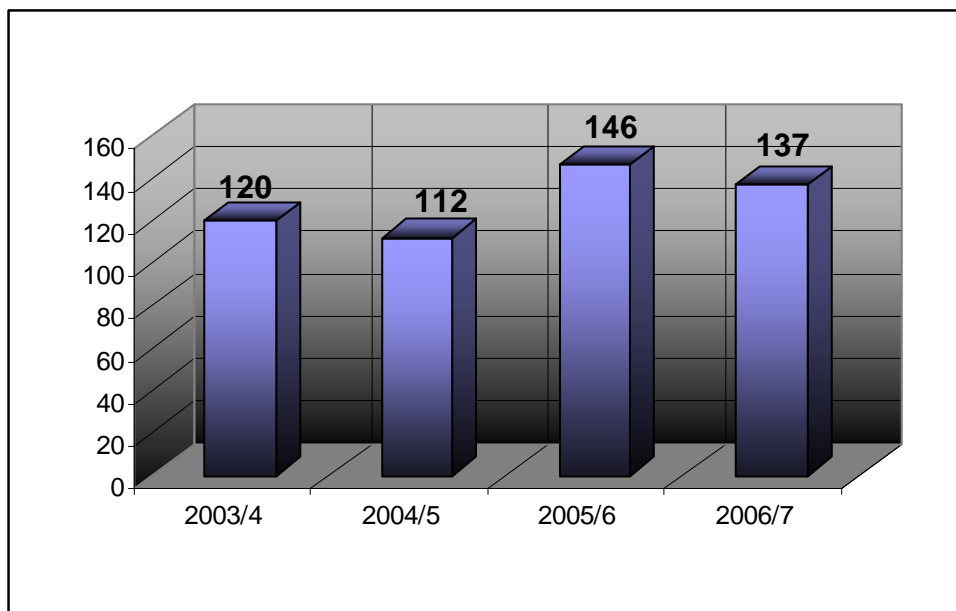
Kancelář pro studenty se speciálními potřebami uvádí, že na UK v akademickém roce 2005/2006 studovalo cca 140 studentů s těžším zdravotním postižením s tím, že další studenti měli méně závažný handicap³⁴. Tento údaj není přesný neboť studenti nemají žádnou povinnost zveřejňovat svůj zdravotní stav³⁵. Počty handicapovaných studentů jsou monitorovány na studijních odděleních (zpravidla pro určitou pomoc již při přijímacích zkouškách, při přístupu do učeben, úpravě studijního plánu atd.) nebo pokud kontaktují IPC UK. Zcela nezanedbatelný je počet handicapovaných uchazečů o studium na UK.

FAKULTA	Pohybově postižení studenti	Zrakově postižení studenti	Sluchově postižení studenti	Ostatní handicapy	celkem
KTF	1 (1)	2	0	0	3
ETF	1 (1)	0	0	0	1
HTF	3 (2)	1	2	2	8
PF	6 (5)	12 (4)	0	0	18
1. LF	0	0	0	1	1
2. LF	0	0	1	0	1
3. LF	0	0	0	1	1
LF P	0	0	0	0	0
LF HK	0	0	0	0	0
FaF	0	0	1	0	1
FF	11 (8)	21 (9)	14	2	48
PřF	2	1	1	0	4
MFF	1 (1)	0	2	0	3
PedF	5 (5)	9 (7)	3	0	18
FSV	3	2	0	0	5
FTVS	11 (5)	2	1	0	14
FHS	7 (3)	2 (1)	0	2	11
celkem	51 vozičkáři: 31	52 nevidomí: 21	25	9	137

³⁴ Toto číslo bylo výsledkem šetření k 31.12.2005

³⁵ Podle zákona č. 101/2000 Sb. ze dne 4. dubna 2000 o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů se jedná o citlivé údaje, které je možné zpracovávat, jestliže subjekt údajů dal ke zpracování výslovný souhlas. Student tedy nemusí svůj zdravotní stav uvádět. Na zdravotní stav se dotazuje v rámci přijímacího řízení cca polovina fakult UK.

V průběhu akademických let 2003/4 – 2006/7 jsou počty handicapovaných studentů na UK vykazovány následujícími čísly:

Počty handicapovaných studentů na UK začaly být monitorovány v rámci činnosti Kanceláře pro studenty se speciálními potřebami. V poměru k celkovému počtu studentů na UK se počet handicapovaných studentů pohybuje na samotné hranici měřitelnosti, neboť v průběhu uplynulých 4 akademických let nepřekročil hranici 0,5%. Absolutní čísla handicapovaných studentů jsou nicméně vyšší, neboť někteří studenti nechtějí aby jejich zdravotní handicap byl monitorován. Tato skutečnost má negativní vliv na kvalitu podpory neboť univerzita ztrácí možnost zpětné vazby ze strany studentů a nemůže zcela reflektovat jejich aktuální potřeby.

5. 3. Spolupráce s fakultami a součástmi UK

Vzhledem ke značné prostorové decentralizaci UK je pro vytváření dobrých podmínek pro studium nezbytná intenzivní spolupráce mezi fakultami a jednotlivými součástmi univerzity. Na každé fakultě proto působí koordinátor pro záležitosti speciálních potřeb handicapovaných studentů. Student tak není závislý na kontaktu mimo budovu své fakulty. Řešení jakéhokoliv problému je následně záležitostí spolupráce mezi fakultním koordinátorem, Kanceláří pro

studenty se speciálními potřebami a popř. dalšími institucemi, které poskytují relevantní pomoc. Seznam koordinátorů je uváděn ve všech informačních materiálech a je pravidelně aktualizován.

Další spolupráce mezi jednotlivými fakultami a IPC UK probíhá v rámci tříletého rozvojového a transformačního projektu s názvem Zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů na UK. Jedná se o celouniverzitní projekt, který vychází z koncepce rozvoje sociální politiky a vzdělávací činnosti dosažené v Dlouhodobém záměru UK. Projekt zahrnuje 14 dílčích projektů vypracovaných jednotlivými specializovanými pracovišti UK. Zpracovateli dílčích projektů jsou: Rektorát UK – IPC UK, Katolická teologická fakulta, Evangelická teologická fakulta, Husitská teologická fakulta, Právnická fakulta, 3. lékařská fakulta, Filozofická fakulta, Matematicko-fyzikální fakulta, Pedagogická fakulta a Fakulta tělesné výchovy a sportu.

Cíle tohoto projektu jsou zlepšení podmínek studia handicapovaných studentů na UK, zlepšení spolupráce v rámci UK a mimo UK tak, aby účelně využívány všechny poskytované služby pro handicapované služby a zabezpečení informovanosti o těchto službách.

5. 4. Spolupráce s institucemi mimo UK

UK spolupracuje s řadou profesionálních institucí, jejichž náplní je poskytování odborných služeb handicapovaným studentům. Důvodem této snahy o spolupráci s institucemi mimo UK je poskytování co nejširšího spektra služeb, které nejsou nebo nemohou být zajištěny UK. I zde působí IPC UK v roli informátora a zprostředkovatele požadované služby ze strany studenta.

Zkušenost potvrzuje, že tyto instituce jsou většinou formálně registrovány jako občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti nebo nadace – tedy instituce tzv. neziskového (třetího) sektoru. Důvodem je pravděpodobně skutečnost, že neziskové organizace mohou uskutečňovat zájmy minoritních skupin a okamžitě reagovat na vznikající změny ve společnosti. Občanská sdružení vznikají za účelem plnění společného cíle, a to relativně nezávisle na podmínkách veřejnoprávního nebo soukromoprávního sektoru. Mezi tyto partnerské instituce UK patří v současné

době Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, Tyfloservis, o.p.s., Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Tereza – centrum pro podporu vysokoškolského studia a celoživotního vzdělávání zrakově postižených (ČVUT), Teiresiás – Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky (MU) nebo Užitečný život, o.s.

Hlavní význam spolupráce UK s neziskovými organizacemi spočívá zejména ve dvou skutečnostech:

1/ *poskytování profesionálních služeb* – s ohledem na **zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** je důležité zdůraznit, že UK není primárně poskytovatelem sociálních služeb. Tyto musí být poskytovány organizacemi, které uvádí zmíněný zákon. UK by v této situaci měla vystupovat zejména v roli zprostředkovatele a informátora o možnostech využití služeb, které jsou poskytovány jednotlivými organizacemi a garantovány minimálními standardy (MPSV ČR, 2002). Student si žádanou službu může sám objednat formou kontraktu mezi ním a poskytovatelem služby.

2/ *zdroj financování* – UK je jako veřejná vysoká škola závislá na finančních prostředcích ze státního rozpočtu. Tyto prostředky však musí být primárně investovány tak aby byl zajištěn obecný rozvoj vzdělávacího procesu. Nákladné projekty pro malý počet studentů bývají odkládány nebo zcela nerealizovány. Finanční i materiální pomoc pro handicapované studenty může být zajištěna spoluprací UK s jednotlivými neziskovými organizacemi tím, že kromě státních dotací dosáhnou na další finanční zdroje z nadačních fondů, podnikatelské sféry, sbírkami, členskými příspěvky, dary od jednotlivců nebo podniků nebo vlastní činností. Seznam těchto organizací, které poskytují služby handicapovaným občanům, je v příloze 5 (a, b, c). V příloze jsou vzhledem k velkému počtu těchto organizací uvedeny pouze instituce, které jsou registrovány a působí v hl. m. Praze.

6. DALŠÍ MOŽNOSTI VYROVNÁNÍ PŘÍLEŽITOSTÍ KE STUDIU HANDICAPOVANÝCH STUDENTŮ NA UK

Univerzita Karlova přijala v roce 2006 návrh Minimálních standardů přístupnosti univerzit, které jsou členy sdružení Network of Universities from the Capitals of Europe (dále jen UNICA)³⁶. Tento dokument byl navržen Univerzitou Varšava a zaslán všem členům UNICA. Přestože se jedná pouze o návrh, UK přijala tento dokument jako doporučení v rámci zkvalitňování podmínek studia, zejména s ohledem na handicapované studenty.

Mezi navržené standardy patří:

- Univerzita má oficiální dokument o rovných právech, který výslovně popisuje postoje a zásady univerzity týkající se osob se speciálními potřebami
- Univerzita má specializované pracoviště nebo alespoň jednoho pracovníka s plným úvazkem, jehož úkolem je koordinovat dostupnost těchto služeb
- Univerzita zaručuje svobodu volby studia pro všechny uchazeče bez ohledu na jejich postižení
- Univerzita zaručuje plnohodnotnou účast studentů s postižením ve všech oblastech akademického a společenského života univerzity
- Univerzita má jasná pravidla pro využívání služeb a úprav pro studenty se speciálními potřebami
- Univerzita zaručuje tutéž kvalitu zkoušek pro všechny studenty bez ohledu na jejich postižení
- Univerzita zaručuje studentům přístup k informacím předávaných na přednáškách a seminářích ve formě, která je pro ně vhodná
- Univerzita zaručuje ochranu informací týkajících se postižení nebo zdravotního stavu studentů a považuje je za zcela důvěrné

³⁶ UNICA – Network of Universities from the Capitals of Europe – <http://www.ulb.ac.be/unica/>

6. 1. Evaluace a monitoring stávající situace

Pro získání dalších možností a rovných příležitostí ke studiu handicapovaných studentů na UK je možné se zabývat většinou navržených standardů. Jakákoliv další změna nebo návrh řešení stávající situace by měly vycházet z **hodnocení a monitoringů**. Univerzita by tak měla postupovat v souladu s doporučením podle výzkumného záměru Centra pro studium vysokého školství (dále jen CSVŠ) pro období 2005-2011 (2005).

Zajišťování kvality vzdělávacího procesu na vysokých školách by mělo být chápáno jako kontinuální proces. Je možné rozlišovat dvě úrovně hodnocení kvality vzdělávacího procesu: vnitřní (self-evaluation) a vnější hodnocení kvality vzdělávacího procesu. Zpráva o vnitřním hodnocení bývá základním dokumentem vnějšího hodnocení. Cílem procesu zajišťování kvality vzdělávacího procesu na vysokých školách nesmí v žádném případě být sankcionování zjištěných nedostatků, ale snaha o **včasnou identifikaci nedostatků** a jejich nápravu.

Základním prvkem vnitřního hodnocení kvality je hodnocení vzdělávacího procesu na úrovni studijního programu - jde o posouzení úrovně naplnění cílů studijního předmětu a plánu výuky daného studijního předmětu a sledování kvalitativních změn v procesu jeho poskytování; tj. kvalita se hodnotí ve vztahu k záměrům, které byly deklarovány jako cíle a plán výuky daného studijního programu. Kromě hodnocení samotného vzdělávacího procesu by výsledkem evaluace mělo být hodnocení poskytování služeb studentům, mezi které patří poradenské činnosti v oblastech studijního, pedagogicko-psychologického a profesního poradenství. Konečným výsledkem by mělo být zjištění, zda jsou tyto služby poskytovány v souladu s cíli a plánem výuky daného studijního programu, s profilem studenta, zda je prováděn průzkum uplatnění absolventů v praxi a s jakými výsledky se absolventi uplatňují. Za úspěšné hodnocení vzdělávacího procesu není považován popis vzdělávacího procesu a prohlášení o excelentním stupni kvality vzdělávacího procesu, ale hodnocení, ve kterém byl vzdělávací proces podroben **analytickému rozboru a kritickému posouzení stavu**.

6. 2. Oblasti prováděné analýzy

V kontextu zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů na UK by dosažení výsledků prováděné analýzy mělo být zaměřeno na:

- Zjištění efektivity informovanosti a komunikace s důrazem na individualitu konkrétních jedinců
- Zjištění počtu uchazečů o studium – druh střední školy, studijní obor atd.
- Zjištění přesného počtu handicapovaných studentů – fakulta, obor, druh studia, atd.
- Zjištění praktické dostupnosti a využitelnosti technického zázemí – časová, finanční, prostorová dostupnost
- Zjištění efektivity spolupráce studentů a vysokoškolských pedagogů během studia
- Zjištění efektivity spolupráce studentů a IPC UK a dalších institucí UK, popř. mimo UK
- Zjištění nejčastějších problémů handicapovaných studentů a způsobů jejich řešení
- Zjištění finančních nákladů a stanovení rozpočtu pro zajištění kvalitních podmínek studia
- Zjištění dalších možností zefektivnění podmínek studia – spolupráce s intaktními studenty, zakládání tutorských sdružení atd.
- Zjištění profesního uplatnění, popř. návazného studia

6. 3. Oblasti zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů

Rozšíření aktivit a návrhy opatření pro zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů na UK by měly být soustředěny do třech oblastí:

1. dostupnost studia a rozšíření studijních programů
2. efektivita spolupráce mezi jednotlivými částmi UK a spolupráce s institucemi mimo UK
3. možnost čerpání finančních prostředků pro technické a personální zajištění podmínek studia

6. 3. 1. Profesionalizace přístupu

Systémovému řešení a procesu racionalizace stávající situace by napomohlo formální zakotvení zásad a práce s handicapovanými studenty v rámci interních opatření UK. Nejedná se pouze o splnění prvního navrhovaného standardu zpřístupnění univerzity, nýbrž o možnost vypracování metodické soustavy řešení všech situací při práci s handicapovanými studenty.

Absence metodických postupů je nejvýrazněji vnímána na úrovni **komunikace** mezi fakultami a centrální kanceláří pro studenty se speciálními potřebami. Systémové řešení by urychlilo zvýšení kvalifikace a poskytování informací pracovníkům UK, jejichž přístup ke studentům je v některých případech neprofesionální. U specifických problémů handicapovaných studentů musí být téměř vždy uplatněn individuální přístup. Šablonovité řešení problému je téměř nemožné. O to více musí kontaktní osoba uplatňovat alespoň základní profesionální přístupy, které odpovídají odborným znalostem a dovednostem u tzv. pomáhajících profesí. Pomoc na úrovni fakult je handicapovaným studentům stále spíše poskytována na základě dobré vůle než **profesionálního přístupu**. Tento problém souvisí komplexněji s personálním řešením situace. Většina fakultních koordinátorů vykonává svou činnost v rámci pedagogických úvazků, jejichž část je vyčleněna na poradenskou práci. Finančně nejsou hodnoceni, ale bývají odměňováni v rámci osobního hodnocení fakulty. Ne zřídka tomu tak je i u pracovníků, kteří působí na jednotlivých odborných pracovištích UK.

Kvalifikovaný pracovník nesmí chybět ani v pozici institucionálního koordinátora pro studenty se specifickými potřebami. Vzhledem k tomu, že se jedná o pozici vedoucího pracovníka, nároky na jeho kvalifikaci by měly odpovídat vysokoškolskému vzdělání, nejlépe v oboru sociální práce, sociální nebo speciální pedagogiky. Jako základní oblasti specializace pro tuto pozici je možné uplatnit devět kategorií, které odpovídají profilu sociálního pracovníka. Tyto kategorie specifikoval Tomeš a kol (1997): i) administrativní práce, ii) sociální kontrola a dohled, iii) sociální průvodcovství a sociální výchova, iv) sociální pedagogika, v) sociální analýza, vi) koncepční činnosti

(plánování), vii) sociální poradenství, viii) řízení sociální práce (management) a ix) rozvoj teorie a metodologie.

6. 3. 2. Informační mechanismy

Metodická opatření by zároveň přispěla ke sjednocení řady postupů, které by významně zjednodušily další oblasti zkvalitňování podmínek studia. Ke zlepšení by mohlo dojít například u informačních mechanismů. Důležitou oblastí je **struktura internetových stránek** a její sjednocení s jednotlivými fakultami a následné propojení s centrální kanceláří IPC UK. Tím by došlo k zpřehlednění struktury informací, které jsou studentům poskytovány. Zároveň by však mohl být stanoven způsob **získávání informací** o studentech, jejichž vyhodnocování na centrální úrovni by umožnilo realizaci dalších pozitivních kroků. V návaznosti na kapitolu 6.1. dodávám, že pouze polovina fakult vyžaduje informace o zdravotním stavu u studentů během přijímacího řízení. Celková čísla o počtu handicapovaných studentů jsou výsledkem údajů ze studijních oddělení, která vznikla na základě pozorování, kontaktu nebo dokonce odhadu. Je samozřejmé, že veškerá opatření týkající se monitorování počtu handicapovaných studentů musí být v souladu s platnými zákony a v duchu navrženého standardu (Univerzita zaručuje ochranu informací týkajících se postižení nebo zdravotního stavu studentů a považuje je za zcela důvěrné).

6. 3. 3. Koordinace poskytovaných služeb

Výsledky provedené analýzy by měly přispět ke zkvalitnění **koordinace poskytovaných služeb**. Vzhledem k decentralizaci univerzitních pracovišť a jejich specializovaných zaměření je důležité koordinovat a průběžně monitorovat spektrum nabízených služeb. Provedená analýza by měla hodnotit do jaké míry jsou využívány nabízené programy, zda nedochází ke zdvojení nabízených služeb. Šetření může zároveň odhalit potřeby aktivit, které byly v rámci vytváření podmínek ke studiu opomenuty.

Rozvoj spolupráce se proto musí odehrávat nejen v rámci univerzitních pracovišť, ale také mezi univerzitou a dalšími institucemi. Kromě institucí,

kteřé nabízejí odborné a specializované služby pro handicapované studenty by univerzita měla spolupracovat s řadou institucí, které se týkají života handicapovaných studentů. Mezi tyto instituce patří zejména úřady práce, školské úřady a relevantní ministerstva. Univerzita by měla informovat střední školy o podmínkách přijetí ke studiu a přiblížit studentům obor, který chtějí studovat. Studenti se tak mohou vyhnout následným omylům ze špatně zvolené školy nebo oboru.

6. 3. 4. Spolupráce s dalšími institucemi

Samostatnou oblastí spolupráce mimo UK je potřeba intenzivního kontaktu s dalšími informačními a poradenskými centry na vzdělávacích institucích terciárního stupně. Důležitá je zejména výměna zkušeností. Nabízí se příležitosti koordinovat některé společné činnosti a setkání. Spolupráce informačních a poradenských center může být přínosná pro získání způsobů jak řešit jednotlivé situace, vytvářet metody práce a uplatňovat nové trendy. Spolupráce center na národní úrovni vyžaduje informace o široké škále vzdělávacích příležitostí poskytovaných vysokými školami a dalšími institucemi. Významnou pomocí v této oblasti je internetové propojení českých vysokých škol v síti CESNET.

Značná pozornost by měla být věnována neziskovým organizacím, které poskytují profesionální služby pro handicapované studenty. Smyslem takové spolupráce je především zprostředkování kvalitních služeb, garantovaných zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ale také pro získání dalších možností finanční a materiální podpory pro handicapované studenty.

6. 3. 5. Rozvoj mezinárodní spolupráce

Vliv internacionalizace spojený s uvolňováním trhu práce a s rozvojem **mezinárodních vzdělávacích programů** musí být dán důraz na vyrovnání příležitostí pro handicapované studenty při účasti na studijních pobytech v zahraničí. Současné strategie vzdělávacích evropských programů počítají s navyšováním počtu mobilit v rámci terciárního vzdělávání až do roku 2013. Mezi nejúspěšnější vzdělávací programy Evropské unie se řadí program

Sokrates, který bude od akademického roku 2007/2008 transformován do nově navržené koncepce Lifelong Learning Programme (LLP). Součástí této nové vzdělávací struktury bude, kromě klasické školní výuky, také zajištění praktických krátkodobých stáží ve školách a podnicích. Pozornost by v této oblasti neměla být upřena handicapovaným studentům, neboť právě oni se často úzce specializují v odborných oblastech. Vzdělávací programy EU zároveň počítají s vyššími náklady na realizaci zahraničních pobytů handicapovaných studentů. V oblasti internacionalizace je důležité neopomenout, že univerzita se stala otevřenou institucí, ve které by mělo být samozřejmostí, že rovné příležitosti budou poskytnuty i zahraničním studentům.

6. 3. 6. Zdroje financování

Jedním z problémů při zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů je nedostatek finančních prostředků. Největší část finanční podpory na zajištění technického a personálního zajištění služeb pro handicapované studenty je financována ze zdrojů MŠMT ČR, prostřednictvím Fondu rozvoje vysokých škol³⁷. UK podává každoročně tzv. Rozvojové programy pro rozvoj vysokého školství. Sjednocené metodické postupy a prohloubená spolupráce mezi jednotlivými součástmi univerzity by umožnila koordinaci připravovaných projektů a následné získání finanční podpory i z dalších zdrojů. Otevřené možnosti dosažení finanční podpory jsou zejména ve strukturálních fondech EU.

Shrnutí - Zlepšování možností pro vyrovnání příležitostí ke studiu handicapovaných studentů na UK by mělo být soustředěno do následujících oblastí:

- Evaluace a monitoring stávající situace se zřetelem na identifikaci nedostatků
- Návrh systémové podpory a bližší určení kompetencí zaměstnanců
- Komunikace mezi fakultami a centrální kanceláří
- Profesionalizace přístupu k handicapovaným studentům – kvalifikace pracovníků

- Sjednocení způsobů poskytování a získávání informací
- Koordinace poskytovaných služeb
- Rozvoj mezinárodní spolupráce
- Získávání finančních prostředků

³⁷ Dostupné na <http://www.frvs.cz>

ZÁVĚR

České vysoké školství zaznamenalo od roku 1989 významné změny, které byly ve znamení sérií koncepcí normativně-právních aktů a pedagogických či speciálně pedagogických opatření. Popřevratové roky znamenaly školské reformy v podobě transformace do pluralitní demokracie a s ní přijmutí zodpovědnosti za individuální rozhodnutí. Teprve v posledních letech se stále více hovoří o rovných příležitostech pro všechny a odstraňování bariér zejména pro zdravotně handicapované studenty. Na první pohled by se zdálo, že skutečný stav musí odpovídat značnému množství dokumentů s různou právní účinností nebo mravním apelem. Skutečnost ovšem potvrzuje, že odstraňování bariér – v tom nejširším slova smyslu – je složitější než vytváření a akceptování všech politicky korektních dokumentů.

Poslední desetiletí navíc přináší explozi informačních a komunikačních technologií. Společnost dnešní doby se spíše potýká s přebytkem než nedostatkem informací. Významná část z nich je předávána elektronickou formou. Instituce pokládají za samozřejmé, že podstatné informace jsou prezentovány na internetových stránkách. Pro vysokoškolského studenta je dnes nemyslitelné studovat bez připojení k internetu.

Handicapovaní studenti představují pouze velmi malé procento vysokoškolské populace. Zajištění rovných příležitostí ke studiu na vysoké škole nicméně předpokládá poskytnutí důležitých specifických informací. Opomíjení, neznalost nebo dokonce neochota informovat handicapované studenty prostřednictvím elektronických médií znamená jejich okamžité vyloučení z procesu socializace v průběhu jejich studia, resp. znemožnění jejich integrace do majoritní společnosti.

Tato práce se zabývala hodnocením internetových stránek všech veřejných vysokých škol a posuzovala množství informací, které jsou určeny pro handicapované studenty nebo – v širším kontextu – pro studenty se speciálními potřebami. Výsledky této studie byly následně porovnány s průzkumem, který provedly Kocurová, Čábalová (2006) na Západočeské univerzitě v Plzni. Výsledky obou hodnocení není možné zcela porovnávat, neboť se nejednalo o identickou skupinu hodnocených škol. Kocurová a

Čábalová navíc nepoužívají podrobnou kategorizaci jednotlivých hodnotících ukazatelů. Z obou hodnocení však jednoznačně vyplývá, že současný stav informovanosti handicapovaných studentů prostřednictvím internetových stránek vysokých škol není uspokojivý. Obě hodnocení vykazují, že více než polovina zkoumaných škol neposkytuje žádné informace handicapovaným studentům prostřednictvím svých internetových stránek. Ke stejným závěrům dospěly obě hodnocení v případě třech vysokých škol univerzitního typu³⁸, které byly klasifikovány jako jediné instituce poskytující „speciální služby pro znevýhodněné studenty“.

Univerzita Karlova v Praze byla v obou případech hodnocena kladně. Existuje však řada kroků, které je třeba podniknout pro dosažení optimálního stavu integrace handicapovaných studentů. UK přijala doporučení Minimálních standardů přístupnosti univerzit, které byly navrženy sdružením UNICA³⁹. Pro efektivní uskutečnění racionalizačních kroků v oblasti zkvalitňování podmínek studia handicapovaných studentů je nezbytné vypracovat evaluaci stávající situace. Jako vhodná hodnotící metoda může být použit návrh sebeevaluace vysokých škol, který byl představen v rámci výzkumného projektu Centra pro studium vysokého školství v období let 2005-2011. Tento výzkum by se měl zaměřit na kritické hodnocení vzdělávacího systému od zájemců o studium na UK až po možnosti uplatnění absolventů. Na základě výsledků tohoto evaluačního mechanismu bude možné navrhnout konkrétní změny a opatření.

Dá se předpokládat, že první evaluační výzkum bude finančně nákladný. Prostředky na hrazení nákladů takového výzkumu by mohly být poskytnuty např. ze strukturálních fondů EU. Jako nejvhodnější připadá v úvahu Evropský sociální fond a výzvy předkládané v rámci MŠMT ČR. V září 2006 byla například ukončena výzva v rámci grantového schématu Zkvalitňování vzdělávání ve školách a školských zařízeních. Je více než pravděpodobné, že výzvy podobného typu budou opakovány i v následujících letech.

Vyhodnocení provedená v rámci evaluačního výzkumu by měla vyústit v návrhy nových metodických a systémových změn v oblasti zkvalitňování

³⁸ Masarykova Univerzita, Univerzita Karlova v Praze, Univerzita Palackého v Olomouci

³⁹ Network of Universities from the Capitals of Europe

podmínek studia handicapovaných studentů. Tyto změny mohou být reflektovány na všech úrovních UK. Další opatření by měla být následně učiněna pro zachování a rozvoj průběžných evaluačních mechanismů. K udržení kontinuálního rozvoje vždy přispívá spolupráce s dalšími partnery. Bylo by proto žádoucí v této situaci iniciovat širokou spolupráci s informačními a poradenskými centry na národní úrovni. Přestože první pokusy o spolupráci na této úrovni již proběhly, stále nebyla představena koncepce volného sdružení vysokoškolských informačních a poradenských center.

RÉSUMÉ

Although the situation of disabled students at universities is generally improving, the social integration of these students is still difficult in quite a number of cases.

This thesis is based on the premise that one of the most important conditions of a full and fruitful experience of student life is that students should be well-informed. In view of the advantages of modern information technologies (speed, accessibility, low cost) more and more information is being conveyed via electronic media. Students are expected to take an active approach to obtaining information from these media, but as with other forms of mass diffusion of information, here too there is a risk that specific information for minority groups, including disabled students, will be overlooked. Furthermore, physical disability represents a constraint on students that makes them particularly dependent on prompt, accessible and correct information.

The integration of disabled students into the university is conditioned by the creation of equal opportunities for study and other activities that are part of university life. Information provided to disabled students ought therefore to relate to the services and activities that lead to creation of these equal opportunities.

This thesis focuses on university students with hearing, visual and motor disabilities. The specific terms, definitions and legislative regulations relating to students disabled in these ways are described in the first chapters.

The thesis then turns to the theme of university consultancy, i.e. information and advisory services for disabled students. This chapter includes a proposal for an optimal situation in the form of a spectrum of areas of university consultancy and activities that ought to be provided by a university if the best circumstances and conditions are to be achieved for the integration and academic success of disabled students.

As part of this thesis a study was conducted to establish how the home Internet pages of publicly-funded universities and the information designed for disabled students or - in wider context - students with special needs were

rated. The results of this evaluation were compared with a survey conducted in this area at the West Bohemian University in Plzeň.

The study showed that in both cases Charles University was positively rated. There still exist a number of steps, however, that should be taken if the optimal state of integration of disabled students is to be achieved. The thesis therefore looks at further possibilities for the creation of equal opportunities for disabled students at Charles University - For the effective implementation of rationalisation measures it proposes that an evaluation study of the existing situation be conducted. The result should then be used as a basis for proposals for new methodological and systemic changes in the fields of professionalisation of approach, information mechanisms, co-ordination of services provided, collaboration with other institutions, and the development of international co-operation and sources of funding. Further measures should be taken to retain and develop interim evaluation mechanisms. One of the most efficient ways of maintaining standards and review is to find and co-operate with other partners. In this situation it would therefore be desirable to initiate wide-ranging co-operation with information and advisory centres at national level.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Akademický slovník cizích slov, AVČR, Academia Praha, Praha 1998

CSVŠ: Sborník z 1. celostátního semináře k problematice poradenských center pro studenty na vysokých školách v ČR, Líšenský dvůr u Sněžného na Moravě, Praha 1993, [online]. CSVŠ 1993, [cit. 2006-11-10]. Dostupné na: <http://www.csvs.cz/>

CSVŠ: Sborník z 2. celostátního semináře k problematice poradenských center pro studenty na vysokých školách v ČR, Vojenská akademie v Brně, Praha 1994 [online]. CSVŠ 1993, [cit. 2006-11-10]. Dostupné na: <http://www.csvs.cz/>

CSVŠ: Sborník z 3. celostátního semináře k problematice poradenských center pro studenty na vysokých školách v ČR, Obchodně podnikatelská fakulta Slezské univerzity v Karviné, Praha 1995, [online]. CSVŠ 1993, [cit. 2006-11-10]. Dostupné na: <http://www.csvs.cz/>

CSVŠ: Sborník z 4. celostátního semináře k problematice poradenských center pro studenty na vysokých školách v ČR, Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně, Lechovice na Moravě 1995.

CSVŠ: Výzkumný záměr CSVŠ pro období 2005 – 2011, CSVŠ 2005, [cit. 2006-12-3]. Dostupné na: <http://www.csvs.cz/>

DeFleur, M. L., Ballová-Rokeachová, S. J.: Teorie Masové komunikace, Karolinum, Praha 1996

Disability Awareness in Action, [cit. 2006-05-15]. Dostupné na http://www.daa.org.uk/tribune_1993.htm

Hájková, V.: Integrativní pedagogika, Institut pedagogicko-psychologického poradenství v ČR, Praha 2005

Hendl, J.: Kvalitativní výzkum, Portál, Praha 2004

Jesenský, J.: Integrace – Znamení doby, Sborník s odborné konference na počest 50. výročí vysokoškolské přípravy speciálních pedagogů, Karolinum, Praha 1998

- Jesenský, J.: Prostor pro integraci, Comenia Consult, Praha, 1993
- Jesenský, J.: Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených, Karolinum, Praha 1995
- Kocurová, M., Čábalová, D.: Handicapovaní na Univerzitě, [online]. ZČU 2006, [cit. 2006-10-12]. Dostupné na: <http://handicap.zcu.cz/handicap.php>
- Krhutová, L., Michalík, J., Potměšil, M., Novosad, L., Valenta, M.: Občané se zdravotním postižením a veřejná správa, Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených, Olomouc 2005
- Lednická, I.: Studenti se specifickými poruchami učení na vysokých školách, UK (studie pro IPC RUK), Praha 2003
- Mertin, V.: Studenti s poruchami učení na vysoké škole, UK, Praha 2003
- MPSV ČR: Otázky a odpovědi k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách 2006, MPSV ČR, [online]. 2006, [cit. 2006-10-15]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2974/otazky_odpovedi_22-rev2.pdf
- MPSV ČR: Zavádění standardů kvality sociálních služeb , [online]. MPSV ČR 2002, [cit. 2006-10-17]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1459/pruvodce.pdf>
- MPSV ČR: Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe, MPSV ČR, Praha 2002
- MŠMT ČR: Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, [online]. MŠMT ČR 2000, [cit. 2006-10-17]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz>
- MZV ČR: Sdělení MZV, [online]. MZV ČR 1999, [cit. 2006-05-17]. Dostupné na: <http://www.sagit.cz>
- Pipeková, J a kol.: Kapitoly ze speciální pedagogiky, Paido, Brno 2006
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995
- Sešity pro sociální politiku (autorský kolektiv): Obce, města, regiony a sociální služby, Sociopres, Praha 1997
- Sovák, M. a kol.: Defektologický slovník, 3. upravené vydání, H&H, Jinočany 2000

Titz, B.: Postižený člověk ve společnosti, Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998

Tomeš, I. a kol.: Vzdělávací standardy v sociální práci. Socioklub/Personnel, Praha 1997

Vágnerová, M., Hadj-Mousová, Z., Štech, S.: Psychologie handicapu, Karolinum, Praha 2001

Vitásková, K., Ludíková, L., Suralová, E.: Zefektivnění studia a profesního uplatnění handicapovaných studentů na vysokých školách, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003

Vládní výbor pro zdravotně postižené občany: Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009, [online]. VVZPO 2005, [cit. 2006-9-10]. Dostupné na:

<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=15720>

Vládní výbor pro zdravotně postižené občany: Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, [online]. VVZPO 2003, [cit. 2006-9-10]. Dostupné na: http://wtd.vlada.cz/pages/rvk_vvzpo.htm

Všeobecná encyklopedie, 1. vydání: Diderot, Praha 1999

Vybíral, Z.: Psychologie lidské komunikace, Portál, Praha 2000

Žárský, M.: Prezentace zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, MPSV ČR, květen 2006

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY

Hutař, J.: Diskriminace osob se zdravotním postižením na trhu práce a její důsledky. In Sborník 1. konference o stavu lidských a občanských práv osob se zdravotním postižením v ČR. NRZP, Praha 2005

Komenda, A.: Legislativa ve vztahu ke zdravotně postiženým v Evropské unii a Radě Evropy. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002

Krhutová, L.: Diskriminace, od pojmu k realitě. In Sborník z 1. konference o stavu lidských a občanských práv osob se zdravotním postižením v ČR konané v Praze 12. května 2005. NRZP, Praha 2005

Michalík, J.: Lidská práva zdravotně postižených. In Zpráva o stavu lidských práv v České republice v r. 2002. Český helsinský výbor, Praha 2003

Michalík, J.: Práva zdravotně postižených. In Zpráva o stavu lidských práv v České republice v r. 2001. Český helsinský výbor Praha 2002

Michalík, J.: Právní úprava postavení handicapovaných občanů. 2. dopl. vyd., Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1995

Možný, I.: Česká společnost. Portál, Praha 2002

Novosad, L.: Některé aspekty socializace lidí se zdravotním postižením. Technická univerzita Liberec, Liberec 1997

PhDr. Libor Novosad, Sociální integrace zdravotně znevýhodněné populace a úspěšnost socializačního procesu

Seifert, R.: Podpora studentů se zrakovým postižením na vysokých školách, postupová práce, vedoucí Šiklová, J. Praha, 2006

Titzl, B.: Postižený člověk ve společnosti. Karolinum, Praha 2000

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1** Přehled vybraných norem sekundárního práva
Evropských společenství a Evropské Unie
- Příloha 2** Seznam úplných názvů veřejných vysokých škol
uváděných ve srovnávací studii
- Příloha 3** Poradenská pracoviště zaměřená na podporu studentů
se speciálními potřebami na Univerzitě Karlově
- Příloha 4** Odborná pracoviště zaměřená na podporu studentů
se speciálními potřebami na Univerzitě Karlově
- Příloha 5a** Organizace pro zrakově postižené v Praze
- Příloha 5b** Organizace pro sluchově postižené v Praze
- Příloha 5c** Organizace pro tělesně postižené v Praze